

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Tematika rozvodu v literatuře pro děti a mládež

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání
7504R269 – Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Martina Bambuszová**
Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Váňová

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martina Bambuszová**
Osobní číslo: **P14000378**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Historie se zaměřením na vzdělávání**
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Tematika rozvodu v literatuře pro děti a mládež**
Zadávací katedra: **Katedra českého jazyka a literatury**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl: Analýza a interpretace próz.

Požadavky: studium primární a sekundární literatury

Metody: textová analýza, interpretace, komparace, syntéza

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- SMITH, Heather. Děti a rozvod: [když se rodiče rozvádějí : čas rozchodu : reakce dětí na rozchod rodičů : prožitky a chování dětí : kontakt s rodiči po rozvodu]. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.
- MARHOUNOVÁ, Jana. Od osamění k nové rodině. 1. vyd. Praha: SPN, 1988.
- ŠUBRTOVÁ, Milena a Miroslav CHOCHOLATÝ. Slovník autorů literatury pro děti a mládež. 1. vyd. Praha: Libri, 2012. ISBN 978-80-7277-506-4.
- ČENKOVÁ, Jana. Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.
- COLOROSO, Barbara. Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adoptce. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1027-7.
- HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. Literatura pro děti a mládež: /ve srovnávacím žánrovém pohledu/. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.
- ZINNEROVÁ, Markéta. Tajemství proutěného košíku. 1. vyd. Ilustroval Zdeňka KREJČOVÁ. Praha: Albatros, 1978.
- ŘEHÁČKOVÁ, Věra. Taťko, neodcházej: ženský psychologický román. Vyd. 1. Praha: Erika, 2011. ISBN 978-80-7190-124-2.
- DĚDKOVÁ, Jarmila. Křehčí než porcelán. Praha: Vydavatelství Víkend, 1997. ISBN 80-7222-015-2.
- FRANCKOVÁ, Zuzana. Krůček od propasti. Vyd. 1. Praha: Erika, 2009. ISBN 978-80-7190-555-4.

Vedoucí bakalářské práce:

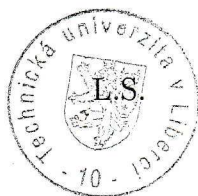
Mgr. Kateřina Váňová

Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2017**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2016

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 19.12.2017

Podpis:

Bauhsová

Ráda bych poděkovala Mgr. Kateřině Váňové za cenné rady a trpělivost při vedení mé práce. Dále bych ráda poděkovala PhDr. Simoně Kírykové, Ph.D. a PhDr. Magdě Nišpenské, Ph.D. za cenné rady ohledně psychologické části této práce. Nakonec bych chtěla poděkovat svým rodičům za jejich podporu při mém studiu.

Anotace

Předmětem práce je rozbor děl vybraných autorů literatury pro děti a mládež se zaměřením na téma rozvodu. Část práce je věnována problému rozvodu obecně, jeho psychologickým aspektům a dopadům na dítě. Další část je pak zaměřena na analýzu jednotlivých děl autorů, sleduje proměnu hlavního hrdiny, způsob prožívání rozpadu rodiny, porozvodovou adaptaci apod.

Klíčová slova

rodina, rozvod, analýza literárních děl, literatura pro dívky

Anotation

The aim of this work is to analyse selected books for children and youth written by chosen authors while focusing on divorce. One part of the work deals with the problem of divorce in general, its psychological aspects and its impacts on the child. The other part focuses on the analysis of the individual books; among other matters, it observes the transformation of the main protagonist, his experiences with the destruction of his family, and his adaptability after the divorce.

Key words

family, divorce, analysis of the literature works, girl literature

Obsah

1 ÚVOD.....	8
2 RODINA.....	9
2.1 Rodičovství.....	10
2.2 Neúplná rodina.....	10
2.3 Význam otce v rodině.....	11
3 ROZVOD.....	12
3.1 Věkové skupiny.....	14
3.1.1 Předškolní děti.....	15
3.1.2 Děti mladšího školního věku.....	15
3.1.3 Mládež.....	16
3.2 Emoce.....	16
3.2.1 Popření.....	16
3.2.2 Smutek.....	17
3.2.3 Deprese.....	17
3.2.4 Vztek.....	17
3.2.5 Vina.....	18
3.2.6 Strach.....	18
3.2.7 Závist.....	18
3.2.8 Stud.....	19
3.2.9 Úleva.....	19
3.3 Možné důsledky rozpadu rodiny.....	19
3.3.1 Psychická deprivace.....	19
3.3.2 Separční úzkost.....	21
3.3.3 Střídavá péče.....	22
3.3.4 Nevlastní rodina.....	22
3.3.5 Ústavní péče.....	23
3.3.6 Náhradní rodina.....	24
4 TÉMA ROZVODU V PRÓZE PRO DÍVKY.....	25
4.1 Dívčí román.....	25
4.1.1 Helena Šmahelová: Velké trápení.....	27
4.1.2 Iva Hercíková: Jak namalovat ptáčka.....	32
4.1.3 Ivan Klíma: Markétin zvěřinec.....	38
4.1.4 Věra Řeháčková: Tatko, neodcházej.....	42
4.1.5 Věra Řeháčková: Zůstaň taková, jaká jsi.....	47
4.1.6 Zuzana Francková: Jak vypadá láska.....	51
4.1.7 Zuzana Francková: Krůček od propasti.....	55
4.1.8 Jarmila Dědková: Křehčí než porcelán.....	58
4.1.9 Jitka Komendová: Sněhobílá kráska.....	62
4.1.10 Jana Ottová: Tarzanka.....	66
4.2 Závěrečné shrnutí.....	70

5 ZÁVĚR.....	75
6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	77
6.1 Použitá literatura.....	77
6.1.1 Primární literatura.....	77
6.1.2 Sekundární literatura.....	77
6.2 Použité internetové zdroje.....	79

1 ÚVOD

Pro uspokojivý vývoj dítěte je nejdůležitější jeho rodina. Rodina poskytuje dítěti lásku, pocit jistoty a zajišťuje bezpečné zázemí. Ideální model rodiny zahrnuje matku, otce a jejich potomky, kteří spolu sdílí jeden domov. V posledních letech ale výrazně narůstá počet rozvedených manželství. Většina se jich rozpadá až ve chvíli, když už jsou v rodině děti. Tím se dítě ocitá v rodině neúplné nebo nevlastní. Pokud i tyto rodiny ve výchově selžou, může být dítě umístěno do dětského domova. Rozvod je pro dítě bolestivým zážitkem. Dobrovolný odchod jednoho z rodičů může dítě zasáhnout mnohem víc, než když jeden z rodičů zemře. Dítě je vystaveno strachu z toho, že o něj už rodič nejeví zájem apod.

Pro čím dál tím víc dětí je tedy rozvod stále aktuálnějším tématem, což se projevuje také v literatuře pro děti a mládež. Způsob uměleckého zobrazení tohoto tématu se různí s ohledem na věk čtenáře i žánr, obecně však lze říci, že autoři se snaží svým čtenářům nabízet jisté modelové situace, s nimiž se čtenář může ztotožnit.

Ve své bakalářské práci se zaměřuji na to, jak je rozvod zobrazován v literatuře pro dívky. Pro úplnost však budou definovány pojmy rodina a rozvod. Stručně bude popsán vliv rozvodu na chování dítěte, jakož i možné reakce dětí na rozpory a rozchod rodičů. Analytická část je zaměřena na způsob zobrazení situace v životě rozpadající se nebo už rozdělené rodiny dítěte, případně dětí, jejich prožívání této skutečnosti a snahu se se změnami v rodině vypořádat.

Pro analýzu byl vybrán vzorek z oblasti literatury pro dívky napříč posledními pěti desetiletími, aby bylo možné sledovat případné proměny způsobu uměleckého zobrazení rozvodu ve vybraném žánru literatury pro děti a mládež. Jmenovitě jde o díla autorů: Helena Šmahelová, Iva Hercíková, Ivan Klíma, Věra Řeháčková, Zuzana Francková, Jarmila Dědková, Jitka Komendová a Jana Ottová. Při výběru děl nebylo dominantní hledisko umělecké, ale tematické. K analýze tedy byla vybrána i díla autorů, jejichž umělecké kvality jsou poněkud sporné, ale jejich čtenářský ohlas je činí neopominutelnými.

2 RODINA

„Forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Další znaky toho, co je rodina, jsou sociokulturně podmíněny. Patří k nim společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii, společná produkce a konzumování statků atd. Funkcemi rodiny jsou reprodukce lidského rodu a výchova potomstva. Mnohé funkce od počátku novověku rodina postupně předává státním a dalším institucím, což vede k určité krizi rodiny, patrné např. na vysoké míře rozvodovosti. I nadále však rodina zůstává důležitým prostředím socializace, intimity a sociální podpory.“¹

Rodina je v životě člověka nejdůležitější od jeho narození až po smrt. Avšak i přes její důležitost se psychologie o rodinu dříve příliš nezajímala, důležitý byl pro ni především samotný jedinec a ne prostředí, v němž žije. Až s postupem času začala psychologie hlouběji zkoumat všechny typy rodin. Tím se rozumí úplné, neúplné nebo náhradní rodiny. Díky této pestré škále není možné určit jeden přesný modelový typ rodiny, i když logicky vyplývá, že nejprospěšnější rodina zahrnuje děti a jejich biologické rodiče, kteří sdílí společný domov.²

Rodina má svým členům poskytnout bezpečné útočiště, ekonomické zajištění, péči a výchovu. Rodiče by měli svým dětem umožnit správnou socializaci neboli začlenění do kolektivu. Dětem by měli předvést, jak správně s ostatními lidmi vycházet a jak se k nim chovat. Kompletní fungování rodiny ale závisí na její soudržnosti, záleží na tom, zda správně funguje komunikace mezi všemi členy, aby nevznikla komunikační bariéra. Děti by neměly mít strach z toho, se svým rodičům svěřit, proto je kladen důraz na blízkost a intimitu. Ovšem i přesto musí rodiče poskytnout svým dětem jistou volnost a nezávislost, aby byly připraveny v budoucnu čelit různým úskalím života samy.³

1 JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 206

2 SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 11-12

3 Tamtéž, s. 71-72

Pokud je rodina neúplná, ať už po úmrtí jednoho z rodičů nebo kvůli rozvodu, má problém zajistit vyhovující prostředí. V okamžiku, kdy jeden z rodičů odejde, musí se ten druhý postarat o celou domácnost a finanční zajištění, což může způsobit zanedbání výchovy. Dysfunkce rodiny nemusí být nutně způsobena odchodem jednoho z rodičů. Pokud například nejsou partneři připraveni na to, stát se rodiči, jejich citová vazba na dítě, o které nestáli, není tak silná. Tím také dochází k zanedbání dítěte, ať už z hlediska výchovy nebo následné neschopnosti vytvořit mu kvalitní místo pro život.⁴

2.1 Rodičovství

Rodičovství je jednou z nejvýznamnějších rolí v životě. Když se partneři rozhodnou mít dítě, berou tím na sebe velkou zodpovědnost. Před tímto velkým krokem je ale na budoucí rodiče vyvíjen i tlak okolní společnosti. Vyvíjí se tlak na ženu, již v možnosti otěhotnění omezuje věk. Také je vyvíjen tlak na muže, jenž tak plní svou povinnost zplazení potomka. Rodičovství je bráno jako etapa života, do níž automaticky vstoupí každý jedinec. Ale někteří lidé se přesto rozhodnou pro život bez dětí. A bohužel jsou tito jedinci přijímáni s nepochopením. Ze statistik vyplývá, že pro dobrovolnou bezdětnost se rozhodují především rodiče s vyšším vzděláním, kdy nejprve uvažují o studiu a poté o postupu v práci.⁵

Rozhodnutí stát se rodičem je rozhodnutím nezvratitelným. Jednou narozené dítě se nedá vzít zpět anebo vyměnit jako zaměstnání. V budoucím rodičovství je jistá nejistota, což je další důvod, který nutí mladé rodiče přemýšlet o tom, zda jsou na takový krok připraveni.⁶

2.2 Neúplná rodina

V důsledku této nerozhodnosti pak často dochází k rozpadu rodiny. Tím se z úplné rodiny stává rodina neúplná. Podle studií v současné době počet neúplných rodin narůstá. Ze statistik vyhotovených ČSÚ vyplývá, že rozvodovost od roku 1989 rapidně vzrostla. V roce 2013 dosáhla téměř 49 %. Na svědomí to má především liberalizace rozvodového zákonodárství. Společnost začíná být k rozpadu manželství tolerantnější,

4 SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 77-172

5 MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 126

6 Tamtéž, s. 131

což způsobuje, že většina nevydařených manželství končí rozvodem. A to bez ohledu na děti.⁷

Rozvodem tedy vzniká neúplná rodina. Jak logicky vyplývá, neúplná rodina je ta, kde chybí jeden z rodičů. Může vzniknout úmrtím jednoho z rodičů nebo rozvedením rodičů. Z výzkumů vyplývá, že nejčastěji neúplná rodina vzniká rozvodem a děti z těchto nevydařených manželství jsou většinou nechtěné nebo nečekané.⁸

2.3 Význam otce v rodině

V životě dítěte je nezastupitelná role matky. Mateřská láska přináší dítěti pocit bezpečí a jistoty. Matka se pro své dítě stává nejdůležitější hlavně v prvních letech života. Později se projevuje i vliv otce, ten poskytuje rodině bezpečné zázemí.⁹ Matka má na starosti celou domácnost, měla by se starat o manžela a o děti. V současné době už ale otec není jediným živitelem rodiny, i matky touží po práci a kariéře. Díky tomu se otec někdy cítí méněcenný, z čehož pramení budoucí problémy, jež mohou vyústit až v rozvod.¹⁰

Otec bývá pro své děti vzorem, je autoritou, již děti respektují. Význam otců ale bývá často podceňován, dokonce i oni sami přenechávají výchovu především na ženách. Důkazem tohoto tvrzení je, že po rozvodu jsou děti skoro ve všech případech svěřovány matkám. Otcové po rozvodu přenechávají zodpovědnost na ženách a ztrácí s dítětem kontakt, což je nežádoucí.

Rozvodem fakticky končí jen manželství, ale rodičovství ne. Avšak ten z rodičů, jenž s dítětem nežije, se cítí odstrčen. Navíc pokud je nahrazen jiným partnerem, má dojem, že už se starat nemusí a že už pro výchovu není potřebný.¹¹

7 KAČEROVÁ, Eva. Obrat v rozvodech. In: *Statistika&My* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2013 [cit. 2017-12-11]. Dostupné z :<http://www.statistikaamy.cz/2014/02/obrat-v-rozvodech/>

8 PETROVÁ, Iva. *Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách*. Praha: VÚPSV, 1997, s. 3-20

9 TRAPKOVÁ, Ludmila a Vladislav CHVÁLA. *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. Praha: Portál, 2004, s. 137

10 NOVÁK, Tomáš. *O otcovské roli*. Praha: Grada, 2013, s. 84

11 TRAPKOVÁ, Ludmila a Vladislav CHVÁLA. *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. Praha: Portál, 2004, s. 137

Po rozvodu záleží především na tom, jak se k rodiči, jenž odešel, chová druhý rodič. Pokud negativně a ku příkladu matka si myslí, že otec je špatný člověk, nevědomky předsunuje tyto názory svému dítěti a to je od ní přebírá. Poté se nechce se svým otcem scházet, protože podle matky může otec za všechny problémy. Proto by se měl otec snažit, aby kontakt se svými dětmi neztratil, aby jim ukázal, že o ně ve svém životě stojí a vysvětlil jim, jaké byly skutečné důvody pro rozvod.¹²

3 ROZVOD

„Právní akt ukončující manželství žijících osob. Většinou jde o důsledek faktického rozpadu manželského vztahu. Rozvod je i v západní sekularizované kultuře v důsledku křesťanské tradice stále považován za negativní jev, mimo jiné i pro psychické a ekonomické důsledky dopadající na děti a partnery. Možnost a formy rozvodu se podle společnosti liší. Rozvodem vzniká neúplná rodina, ale značná část partnerů vstupuje časem do nového manželství. Růst rozvodovosti vede k růstu sociálních problémů společnosti (pracovní možnosti rozvedených matek, narušená výchova dětí). Faktory usnadňující rozvod jsou mj.: vyšší důraz na osobní spokojenost ve vztahu oproti ekonomickému prvku silnému v tradiční společnosti ekonomické a sociální emancipace ženy, ztráta kontroly širokého příbuzenstva nad (nukleární) atomární rodinou, možnost uzavření nového manželství, společenská tolerance k rozvodu.“¹³

Rozvod rodičů je většinou vyústěním dlouhodobých problémů v rodině. Předchází mu buď nevěra jednoho z rodičů, nebo časté neshody. Po rozvodu netrpí pouze rodiče, ale především dítě. Pokud dítě zažilo klidný domov, a poté jednoho z rodičů ztratí, těžce se s novou situací vyrovnává. V dnešní době už otec nemusí být jediným zdrojem příjmů, což může způsobit, že se začne cítit méněcenným a hledá docenění jinde, jak již bylo řečeno výše. Pokud se rodič v rodinném prostředí necítí dobře, podepisuje se to na jeho chování, jehož důsledky pocítí především děti.¹⁴

12 TRAPKOVÁ, Ludmila a Vladislav CHVÁLA. *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. Praha: Portál, 2004, s. 139

13 JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 209

14 MARHOUNOVÁ, Jana. *Od osamění k nové rodině*. Praha: SPN, 1988, *Knihy pro rodiče.*, s. 26-36

Rozvod je pro dítě sice bolestivým zážitkem, avšak jedno pozitivum přinést může. Po rozvodu totiž ustávají časté hádky. Poté ale záleží na tom, jak se k nové situaci postaví rodič, jemuž je dítě svěřeno do péče. Musí se pokusit vybudovat nový bezpečný domov a přestat se utápět ve svém zármutku. Rodičům se nakonec uleví, konečně nejsou svázáni v nefungujícím manželství a mohou začít nový život, avšak dítě novou situaci nevnímá pozitivně. Domov, v němž do té doby vše fungovalo, se rozpadl, a to definitivně. Děti pak mají po rozvodu sklon k tomu vymazat všechny špatné vzpomínky a snaží se uchovat si jen vzpomínky na krásné chvíle a zážitky, které s rodiči zažily.¹⁵

Ve spoustě případů se rodiče po rozvodu na krátký čas uzavírají do sebe a snaží se s novou situací vyrovnat po svém. Období krátce po rozvodu je ale pro dítě nejkritičtější, dítě potřebuje mít pocit bezpečí a stability a žít s vědomím, že i když se situace v rodině změnila, pořád je tu někdo, na koho se může spolehnout. Děti berou své rodiče jako vzor, může se stát, že od nich v budoucnu přeberou jejich vzorce chování, což může zapříčinit uzavřenost a neschopnost se k někomu připoutat. Toto však neplatí jen pro uzavřenost, týká se to i jiných možností řešení takové situace – pokus o sebevraždu, alkoholismus apod.¹⁶

Z manželství většinou odchází jen jeden rodič. Může se například cítit nedoceněný nebo potkat někoho jiného, s kým chce žít. Manžel, případně manželka, nejdříve zkouší, zda je jiný život lepší, zda v jiném vztahu najde to, co mu schází, ale tyto své pokusy nedokáže utajit, jelikož se to celkově podepisuje na jeho chování v manželství. Dříve nebo později vyjde pravda na povrch a je potřeba jednat. Rodiče se někdy pokouší udržet rodinu pohromadě i přes narůstající neshody. Avšak málokdy se povede situaci urovnat a nakonec dochází k rozvodu.¹⁷

Po rozvodu se mezi rodiči situace poněkud uklidní. Dítě získá doma klidnější prostředí bez hádek, ale i přesto často věří tomu, že se k sobě rodiče vrátí. Z jejich rozchodu viní i sebe. Začne přemýšlet nad tím, co vše se pro něj změní. Uvidí ještě svého otce/matku, bude se muset stěhovat, půjde do nové školy? Mladší děti snáší takovou situaci hůře a na otce či matku se neustále ptají, čímž si také mohou druhého rodiče znepřátelit.¹⁸

15 BERGER, Maurice a Isabelle GRAVILLON. *Když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál, 2011, s. 17-18

16 MARHOUNOVÁ, Jana. *Od osamění k nové rodině*. Praha: SPN, 1988, *Knihy pro rodiče.*, s. 39

17 BERGER, Maurice a Isabelle GRAVILLON. *Když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál, 2011, s. 19

18 SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál. 2004, s. 30-31

Může se stát, že rodič, jemuž bylo dítě svěřeno, svého potomka využívá jako zbraň. Pomocí vynikajícího prospěchu dítěte se snaží svému bývalému protějšku dokázat, že se bez něj obejdou. Ovšem ale i to se na dítěti podepisuje. Nadměrný tlak není schopné unést a hrouť se, což může vést i k odchodu k druhému z rodičů. Rodiče by se spíše měli naučit spolu po rozvodu vycházet, aby už tak nepříjemnou situaci svému dítěti alespoň trochu ulehčili. Častější ale je, že rodičovské hádky někdy pokračují i po rozvodu, nezdráhají se svůj bývalý protějšek urážet i před potomkem, a to také působí značně nepříznivě.¹⁹

Rozvodem dítě ztrácí domov, jeho rodina se rozpadá a tím mizí bezpečné zázemí. Stává se, že se po rozvodu musí rodič, jenž dostal dítě do péče, se svým potomkem odstěhovat. Díky tomu prožívá dítě další otřes. Opouští svůj dětský pokoj, ke kterému se váže spousta šťastných vzpomínek. Pokud se s rodičem přestěhuje do jiného města, musí začít chodit do jiné školy a získat si nové kamarády. V ten moment je na dítě změna a ztrát v jeho životě až příliš.²⁰

Rozvod rodičů může u dítěte způsobit i zhoršení ve škole. Děti se soustředí na zvládnutí vlastní bolesti, stydí se za rozpad rodiny a poté se nedokáží soustředit na učení. Avšak zhoršení ve škole není pravidlem, tento jev je velice subjektivní. Někdy se dokonce stává, že se dítě ve škole zlepšuje, myslí si, že jedním z důvodů rozchodu je jeho špatný prospěch, a tak se všemožně snaží rodinu zachránit. Nebo se škola stává jediným místem, kde se dítě cítí dobře, a proto se snaží veškerou svou pozornost věnovat učení.²¹

3.1 Věkové skupiny

Vyjádření pocitů se v různých věkových obdobích u dětí mění. U malých dětí je riziko, že se zkomplikuje jejich budoucí vývoj. Mohou mít vadu řeči a nedokáží se sprátně se svými vrstevníky, což jim dosti ztěžuje budoucí život. V pozdějším věku skrývají svůj smutek za vztek nebo se straní všech ostatních, a nechávají své emoce propuknout až za zavřenými dveřmi. Dospívající jedinec se bojí o své společenské postavení a o možnost, že nebude moci uskutečnit svoje plány kvůli možnému nedostatku financí.²²

19 MARHOUNOVÁ, Jana. *Od osamění k nové rodině*. Praha: SPN, 1988, *Knihy pro rodiče*, s. 23-45

20 BERGER, Maurice a Isabelle GRAVILLON. *Když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál, 2011, s. 40-41

21 Tamtéž, s. 85

22 SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004, s. 41

3.1.1 Předškolní děti

Předškolní děti jsou nejzranitelnější, fixují se na oba rodiče, potřebují úplnou rodinu pro svůj kvalitní vývoj a ztrátu jednoho z nich nedokáží pochopit. Malé děti si myslí, že vše v rodině se děje kvůli nim, a to jak špatné věci, tak i ty dobré. Myslí si, že rozvod rodičů zapříčiňuje naprosto malicherné věci, jako když nechtěly jít brzy spát nebo když něco rozbily. To, co jim dělá ale největší starost, je, že nakonec odejde i druhý rodič, a začnou se trápit tím, kdo se o ně potom postará. Dívky v tomto období potřebují matku, aby se jí mohly se vším svěřit, naopak chlapci potřebují především otce, aby jim ukázal, jak se chovat v chlapeckém kolektivu, a aby měli ke komu vzhlížet.

Malé děti nevědí, jak vyjádřit své pocity. Dokáží je vyjádřit například pláčem, ale tomu rodiče nevěnují dostatečnou pozornost. Když si jich rodiče nevěšmají, protože jsou zaneprázdněni svými vlastními starostmi, tak se děti spíše vztekají, než aby řekly, co v danou chvíli potřebují.²³

3.1.2 Děti mladšího školního věku

Koluje názor, že děti v mladším školním věku prožívají rozpad rodiny intenzivněji. Rodiče se v tomto období stávají ještě důležitějšími, protože díky nim dochází ve škole ke správné socializaci. Po rozvodu mají chlapci tendenci ke vzdoru a zvýšené aktivitě, ať už jakékoli. Pokud si najdou činnost, která je co nejvíce zaměstná, nemají pak čas myslet na to, že jejich otec či matka už s rodinou nežije. Vzdor vede k tomu, že se děti občas pokouší dělat naschvály tomu rodiči, s nímž žijí, jen proto, aby mu dokázaly, že na ně sám jednoduše nestačí. V tomto věku děti ještě věří tomu, že se jejich rodič jednoho dne vrátí, ale pomalu začínají přijímat trvalost této situace. Problémem jsou ale přátelské vazby, které dítě nedokáže plně navázat, protože se za rozvod stydí a jeho spolužáci se na něj často také dívají s nepochopením, jelikož se ve škole chová podivně. Nedokáže se soustředit, školní známky se mu zhoršují a ostatních spolužáků se straní.²⁴

23 SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál. 2004, s. 43

24 Tamtéž, s. 43-45

3.1.3 Mládež

Dospívání je nejsložitějším obdobím. Pocity dospívajících se často mění, hlavně díky pubertě. Jejich chápání rozvodu je jiné, především to berou jako největší újmu na sobě, myslí si, že jim to rodiče udělali naschvál jen proto, aby jim ublížili. Období dospívání je složité, protože mládež se cítí stejně zranitelně jako děti, ale k tomu už se cítí jako dospělí a začínají chápat problémy dospělých. V tomto období se mládež uchyluje do společnosti svých vrstevníků, kde hledá oporu, jíž se mu v rodině nedostává. Problémem je, že se často uchylují i do společnosti nevhodných lidí, začínají experimentovat s drogami a alkoholem, a to se může vymknout kontrole. Později také vztahují situaci svých rodičů na sebe, a tím vznikají obavy o to, zda někdy dokážou navázat kvalitní milostný vztah a vydržet v něm.²⁵

3.2 Emoce

Díky rozvodu pociťují děti rozličné emoce. Bývají zmatené, nechápou, proč se rodiče rozvádějí a nedokáží si představit život bez druhého rodiče. Přemýšlí nad tím, jak teď budou žít, co vše se pro ně změní. Těmto rozporuplným pocitům nepomáhá chování rodičů. Rodič, jehož partner opustil, cítí zášť, zatímco ten, co odešel, má radost z nového života. Postupem času se situace zklidní a i dítěti dochází, že bez neustálých hádek mezi rodiči by mohl být život klidnější a že druhého rodiče fakticky neztrácí. K tomuto poznání ale vede dlouhá cesta a vše se nakonec odvíjí od toho, jak se k sobě rodiče budou nadále chovat, zda se budou rovnoměrně podílet na výchově a jestli spolu budou vycházet.²⁶

3.2.1 Popření

První reakcí po rozvodu bývá popření. Dítě nechce přijmout skutečnost, že se rodiče rozvádějí. Doufá, že se to ve skutečnosti neděje a že až přijde domů, budou tam oba rodiče. Tento pocit většinou vůbec neodezní – i když začnou oba rodiče žít nový život, dítě v sobě pořád živí naději, že se k sobě nakonec vrátí. Občas se dítě dokonce samo zapojuje, nabádá otce, aby pozval matku na večeři, aby s ní trávil více času.

25 SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál. 2004, s. 45-46

26 Tamtéž, s. 47

Takové chování je ale nemyslitelné, rodiče by se neměli stýkat častěji, protože to vyvolá klamný dojem, že se vše opět vrátí do „starých kolejí“. V tomto momentě je nejdůležitější, aby rodič dítěti vysvětlil, že to tak nejde a že se k sobě jako manželé už nikdy nevrátí.²⁷

3.2.2 Smutek

Následně přichází na řadu smutek. Dítě si poprvé plně uvědomuje, že rodina, jako taková, už neexistuje. Smutek je reakcí na ztrátu, ztrátu rodiny i všech dosavadních jistot. Smutek děti doprovází po celý den. Nečekané návaly smutku jim zabrání v jakékoli jiné činnosti a tím je paralyzují. Tento nepříjemný pocit ještě posílí, pokud rodiče smutek nesdílejí. Ve chvíli, kdy je dítě přehlíženo a rodiče se nesnaží jeho smutek zmírnit, se rozvod stává mnohem horší situací, než by bylo úmrtí, kdy další členové rodiny cítí stejný smutek.²⁸

3.2.3 Deprese

Dítě pociťující depresi se cítí opuštěné a osamělé. Potlačuje své emoce, protože se bojí konfrontace s dospělými, kteří se neustále hádají. Bojí se vyjádřit své pocity, jelikož se za ně stydí. Neustále se samo sebe ptá, proč se to stalo právě jemu. A odpověď na tuto otázku není schopné zjistit. Ztrácí radost ze života, a to se projevuje i ve škole a ve zhoršení vztahu s kamarády. Ti se ho spíše straní, než aby ho podpořili. V tuto chvíli musí dítě vynaložit veškeré úsilí na to, aby překonalo své zoufalství a začlenilo se zpět do kolektivu svých přátel, kteří mu jako jedni z mála mohou s novou situací pomoci.²⁹

3.2.4 Vztek

Vztek, jakožto další z pocitů, se často dostavuje už před rozvodem. Dítě ho pociťuje k rodičům, protože si ho nevšímají a nenaplnují jeho potřeby. Po rozvodu se vztek ještě stupňuje a kromě rodiče, jenž odešel, se obrací i proti tomu, kdo zůstal, jelikož nedokázal udržet rodinu pohromadě. Dítě rozvod vnímá jako narušení svého bezstarostného života. Rodič se se vztekem svých dětí těžko smíruje, ani on například

27 BERGER, Maurice a Isabelle GRAVILLON. *Když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál, 2011, s. 29

28 SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004, s. 49

29 Tamtéž, s. 50-51

o rozvod nestál a nemohl mu zabránit, a vztek svého dítěte vnímá jako křivdu. Je ale potřeba si uvědomit, že vztek je přirozenou reakcí. Nevinné dítě ztrácí své jistoty a vztekem se projevuje jeho bezradnost.³⁰

3.2.5 Vina

Vina je další nepříjemný pocit, který rozvod provází. Děti si myslí, že za rozvod rodičů mohou samy. Rodiče se podle nich rozvádí kvůli špatnému chování nebo špatným známkám. Vinu ale cítí i rodič, proto si většinou nevšimne, co prožívá jeho dítě, a nesnaží se mu vysvětlit, že rozvod není jeho vina, ale na vině je pouze nefungující manželství. Dítě si ale také může myslet, že i jen jeho narození způsobilo rozpad rodiny. Dítě neví, jaké bylo manželství rodičů, než se narodilo. Zodpovědnost, jež přichází s rodičovstvím, může být jednou z příčin rozvodu, ale není tou hlavní. Rozvod pramení z dlouhodobých neshod, které mohly začít již před narozením dítěte a po narození stále trvají.³¹

3.2.6 Strach

Dítě má strach o rodiče, s nímž žije. Bojí se pocitů osamělosti, ztráty bezpečí, ztráty chuti do života. Zároveň se ale bojí i o rodiče, jenž odešel. Má strach, že se o sebe rodič nedokáže sám postarat. Největší strach ale dítěti přináší myšlenka, že by mohl přijít i o rodiče, s nímž zůstal. Díky ztrátě domova má dítě strach, že postupně přijde o všechny své dosavadní jistoty a že tyto změny pro něj nikdy neskončí. Strach z opuštění, kdy si dítě myslí, že zůstalo na vše samo, je běžnou reakcí po rozvodu. Oba rodiče by měli dítě přesvědčit o tom, že pro ně je stále důležité a neopouští ho úplně.³²

3.2.7 Závist

Dítě se ve škole setkává se spolužáky, kteří žijí v úplných rodinách. Tím se dítě z rozvedené rodiny dostává ještě do větší izolace, protože závidí svým spolužákům a kamarádům, že oni, na rozdíl od něj, žijí v harmonickém prostředí. Dítě se pak začne

30 SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál. 2004, s. 47-52

31 BERGER, Maurice a Isabelle GRAVILLON. *Když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál, 2011, s. 34

32 SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál. 2004, s. 56-57

stranit kolektivitu a vyhýbá se kontaktu se svými vrstevníky. Avšak právě v tento moment potřebuje své přátele nejvíc, aby se mohlo někomu svěřit.³³

3.2.8 Stud

Za rozvod rodičů a za svůj nový život se dítě často i stydí. Dokonce se stává, že před svými kamarády stále tvrdí, že jsou jeho rodiče stále spolu. Dítě se ale nestydí za své rodiče, stydí se především za samotný rozvod. Stydí se ale i za sebe, protože má pocit, že to ono může za rozvod rodičů. Pocit studu, stejně jako závist, nutí jedince uzavírat se do sebe. Je ale potřeba, aby dítě pochopilo, že za rozpad rodiny se v dnešní době už není potřeba stydět.³⁴

3.2.9 Úleva

Ve většině případů se dítě nakonec s rozvodem rodičů smíří. Díky tomu pocítí jistou úlevu a může se opět soustředit na školu apod. Zvykne si na život pouze s jedním rodičem. Přijme i fakt, že toho druhého bude jen navštěvovat. Život se pro něj nezastavil a rozvodem nekončí. Nakonec si uvědomuje, že rozvod byl jediné východisko k ukončení neustálých hádek.³⁵

3.3 Možné důsledky rozpadu rodiny

Emoce, jež byly nastíněny v předchozí kapitole, doprovázejí takřka každý rozvod. Tento proces je naprosto přirozený, dítě si musí projít skoro každou z nich, aby nakonec rozvod přijalo jako nevyhnutelnou a někdy i prospěšnou věc. Avšak rozvod může mít někdy i opačný dopad. Může vyústit v neléčitelné psychické strádání nebo dokonce v odchod do dětského domova.

3.3.1 Psychická deprivace

Psychické strádání, které dítě pociťuje po rozvodu, může vyústit v tzv. psychickou deprivaci. Deprivace se dříve týkala především dětí z dětských domovů, jež nikdy nepoznaly svou rodinu. Dnes se ale její působení rozšiřuje i na děti, které o svou rodinu

33 SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004, s. 57

34 BERGER, Maurice a Isabelle GRAVILLON. *Když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál, 2011, s. 47-50

35 SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004, s. 58

přišly až po čase. Dítě vyrůstající v neúplné rodině nežije v tak harmonickém prostředí jako dítě z rodiny úplné. Dítě v neúplné rodině pocítuje bolestnou ztrátu jednoho z rodičů, čímž dochází k psychickému a někdy i fyzickému strádání. Jak již bylo řečeno, rodina je nejdůležitější složkou pro duševní vývoj dítěte. V rodině každý člen plní svou nezastupitelnou funkci. Kvalitní atmosféra v rodině je založena na harmonickém soužití všech těchto členů. Pokud tedy jeden člen z rodiny odchází, je dítě vystaveno možné psychické deprivaci.³⁶

Ztráta matky je nejbolestivější, avšak není tak častá jako ztráta otce. V dřívějších dobách se o dítě starala především matka a otec plnil funkci živitele. Dnes už se ale i otec podílí na výchově dítěte od útlého věku a tím pádem je jeho nepřítomnost v rodině znát. Avšak i dnes se otec považuje za základ hospodářského zajištění rodiny. Otec může být např. zdrojem znalostí o světě a technice, takže má jistý vliv na budoucí výběr povolání dítěte. Matka i přes veškerou snahu nemůže otce v rodině plně nahradit. Jejím nejdůležitějším úkolem je o rodinu pečovat.³⁷

Psychická deprivace se projevuje rozmanitě a proměnlivě. Příznaky bývají psychopatické, psychotické nebo neurotické, je však těžké určit jejich příčinu, protože je vyvolávají různí činitelé. Deprivace se projevuje různě a zasahuje do mnoha složek vývoje podle toho, v jakém věku dítěte do jeho života zasáhne. Pokud již v útlém věku, může mít jedinec problémy s vývojem řeči, v pokročilejší věku může mít zase problémy s navázáním vztahů a schopnosti někomu důvěřovat. Deprivace v pokročilém věku může vést až k delikvenci. Dítě pak hledá samo sebe a snaží se vyrovnat s těžkou situací, čímž může udělat i něco na hraně zákona.³⁸

Deprivace způsobuje trvalé poškození. Jestliže dítě prožije psychické strádání, tak mu nemůže pomoci ani změna prostředí. Pokud například dítě ztratí jednoho z rodičů, ať už kvůli rozvodu nebo úmrtí, náhradní rodič toto místo nezaplňuje a dítě už napořád cítí jistou prázdnotu. I když není vyloučeno, že může dojít k jistému zlepšení a uklidnění. Případná snaha o nápravu by měla prostoupit všechny narušené části psychiky, jako např. posílení důvěry v nové členy rodiny apod.³⁹

36 LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum. 2011, s. 7-139

37 Tamtéž, s. 139-144

38 Tamtéž, s. 299-307

39 Tamtéž, s. 309-311

Deprivace se projevuje i v jiných složkách života než jen ve vývoji. Děti, které prožily nebo prožívají deprivaci, se většinou i špatně učí. Tomu je možné pomoci tím, že jsou zapojeny do mimoškolních aktivit, čímž se zapojí do kolektivu a lépe se tak asimilují. Podporuje se tím i soutěživost a snaha v něčem vynikat, což souvisí s dosažením lepšího prospěchu. Neschopnost navázání citových vazeb se projevuje i v neschopnosti se zamilovat. Avšak v takovém případě hodně záleží na tom, jak se potenciální protějšek ke vztahu postaví.⁴⁰

3.3.2 Separační úzkost

Vlivem deprivace může dojít k propuknutí separační úzkosti. Separační úzkost je původně označení pro odloučení dítěte od matky v raném věku dítěte. Dnes se separační úzkost rozšířila na odloučení od jakékoli osoby, jež je dítěti blízká, ať už se jedná o otce nebo o jiného člena rodiny. Separační úzkost je spojena s tím obdobím, kdy si dítě uvědomuje svou identitu a utváří si místo, kam bude patřit. Do tohoto jeho prostředí spadají všichni, co s dítětem žijí nebo s ním přichází do styku.⁴¹

Jako všechny emoce se i separační úzkost projevuje v různých věkových obdobích odlišně. Malé děti prožívají úzkost i po krátkém odloučení, starší děti naopak po delším. Separační úzkost se nutně nemusí projevit ihned po odloučení, může se projevit i po letech, způsobuje klinické poruchy nebo strach z toho se k někomu vázat.⁴² Jakmile je dítě odtrženo od jednoho z rodičů, tak se začne bát, že ztratí i toho druhého. Po rozvodu se byť i jen malé odloučení od rodiče, s nímž dítě žije, stává nesnesitelným. Dítě si automaticky myslí, že bude ponecháno u příbuzných nebo u známých, a rodič se pro něj už nevrátí. Pro vyhnutí se separační úzkosti je proto důležité, aby rodič, jenž v rodině setrval, dal dítěti pocit bezpečí a stability i po rozvodu.⁴³

40 LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum. 2011, s. 325-326

41 NOVÁK, Tomáš. *O otcovské roli*. Praha: Grada, 2013, s. 63-64

42 BOWLBY, John. *Odloučení*. Praha: Portál, 2012, s. 43

43 BOWLBY, John. *Ztráta*. Praha: Portál, 2013, s. 310

3.3.3 Střídavá péče

Ještě před několika lety byla jediným možným řešením *tzv. výhradní péče jednoho z rodičů*. V nynější době ale roste počet rodin, jež mají dítě, případně děti, ve střídavé péči. Střídavá péče působí jako řešení, které je výhodné a především spravedlivé pro oba rodiče. Rodičům to umožní podílet se na výchově dítěte rovnoměrně a dítě má alespoň vzdálený pocit soudržnosti rodiny, jež se rozpadla.⁴⁴

Pokud se rodiče rozhodnou pro střídavou péči, je důležité, aby se domluvili na tom, jak budou ve výchově dítěte pokračovat. V momentě, kdy je dítě svěřeno například jen matce a otce vidá jen o víkendech, nedokáže docenit, co pro něj matka všechno dělá, a těší se na každou návštěvu otce. Když ale mají rodiče péči o dítě po rozvodu rozdělenou, tak se stále rovnoměrně podílejí na výchově, ale je žádoucí, určit si v tomto směru jisté meze. Dítě se má u obou svých rodičů cítit jako doma a nenadržovat jednomu na úkor druhého. Bohužel manipulace s dítětem je takřka nevyhnutelná, oba rodiče se snaží, aby se právě u něj dítě cítilo co nejlépe. Střídavá péče se tak ukazuje jako nežádoucí, i když by měla být první volbou.⁴⁵

3.3.4 Nevlastní rodina

Po rozvodu se ve většině případů stává, že si rodiče najdou nové partnery. Seskupení, v němž jeden rodič je biologický a druhý ne, se nazývá nevládní rodina. Alespoň jeden z biologických rodičů dítěte se chce rozvést právě z toho důvodu, že už na něj jinde čeká nová rodina nebo se chystá ji založit. Poté, co si rodič, s nímž dítě žije, najde nového partnera, záleží na tom, jak se nově příchozí zachová k dítěti a jak ho dítě přijme. Nový člen narušuje stávající řád a neměl by se pokoušet měnit zaběhnuté způsoby, jenž jsou v rodině zakotvené.

Dítě má najednou dvě rodiny, z čehož pramení další problém. Bojí se projevit své city k rodiči nevládnímu, protože někde je stále jeho vlastní rodič. Dále pak rodič, jenž odešel, může mít také novou rodinu. Z toho pak pramení obava pro dítě, že jeho nová rodina ho nepřijme. Dítě by se mělo v obou svých rodinách cítit klidně. Jeden rodič by

44 NOVÁK, Tomáš. *Střídavá péče o dítě*. Praha: Portál, 2013, s. 15-33

45 Tamtéž, s. 13-14

neměl druhému bránit v tom, aby se se svým potomkem vídal. Jedině tak se může dítě ztotožnit s tím, že žije v nové rodině.⁴⁶

3.3.5 Ústavní péče

V některých případech se stane, že rodič, jemuž bylo dítě svěřeno, se nedokáže o svého potomka uspokojivě postarat. Pokud se tak stane, tak může být dítě umístěno do dětského domova.⁴⁷ Dítě potřebuje stabilní prostor, kde bude moci v klidu vyrůstat a vyvíjet se, a pokud to nemůže zajistit vlastní rodič, může tuto stabilitu poskytnout dětský domov. Dětský domov nebo ústav se snaží nahradit dítěti domov, vytváří jakýsi umělý domov, jenž má poskytovat bezpečí. Ústavy, ve kterých jsou umístěny děti, mají svým členům zajistit podporu a péči. Pokud se ale vysloví slovní spojení dětský domov, většina lidí si představí nehostinné místo, kde jedinec nemůže uspokojit své potřeby. Tento názor je ale předsudkem, jenž pochází z minulého století. V dnešní době už je podoba ústavní péče jiná a pro některé děti je jediným možným místem, kde mohou žít alespoň částečně klidný život.

Pobyt v dětském domově může také vést k psychické deprivaci, jež byla zmíněna výše. K deprivaci dochází hlavně z toho důvodu, že se zde vychovatelky musí soustředit na skupinu dětí, a ne jen na jedince. Chybí zde tak potřebný kontakt matky s dítětem, případně i otcovská autorita. Deprivace však není podmínkou a netýká se všech dětí, které jsou umístěny v ústavu.⁴⁸

Existují ale i domovy, v nichž nemusí dítě pobývat neustále. Jde o tzv. částečnou péči, což jsou ústavy, kde dítě bydlí například jen po období školního roku. Během trvalé ústavní péče se rodiče na výchově svého dítěte prakticky nepodílejí. Naopak při částečné péči je jejich podíl na výchově důležitý. Denní výchova v ústavu má vyplnit ty mezery ve výchově, v nichž rodina selhala. Kolektivní péče alespoň na čas vytrhne dítě z nevyhovujícího prostředí. Pak ho ale o víkendech, případně až o prázdninách, vrací zpět do jeho přirozeného prostředí k rodině. Tím dítě neztrácí kontakt se svými rodiči, zároveň se ale může soustředit na školu mimo napjaté rodinné prostředí apod.⁴⁹

46 MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, s. 66-67

47 LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum. 2011, s. 121

48 MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Praha: SLON, 1999, s. 20-65

49 LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum. 2011, s. 121-131

Částečná péče zahrnuje ústavy, jenž poskytují denní, týdenní nebo celoroční výchovu, jež nezahrnuje období prázdnin. K takovým ústavům patří jesle, mateřské školy, školy a školní internáty.⁵⁰

3.3.6 Náhradní rodina

V momentě, kdy je dítě umístěno v dětském domově a je kompletně odebráno rodině, může si ho osvojit rodina nová neboli náhradní. Dítě bere za své rodiče ty, kteří mu poskytují bezpečí, chovají se k němu mateřsky, a to nemusí být nutně rodiče biologičtí. V některých případech, kdy dítě žije už od narození v nové rodině, ji bere jako svou původní a jeho biologická rodina pro něj nikdy nebude mít tak důležitý význam, protože ho nevychovala.⁵¹

Dítě se může dostat do náhradní rodiny z několika důvodů: jeho biologičtí rodiče zemřeli, dítě odložili, nedokázali se o dítě postarat anebo se vůbec starat nechtěli. Pokud je dítě adoptováno, rodina do níž přijde, není označována jako nevlastní, protože přijetím dítěte do rodiny musí tato nová rodina plnit všechny práva a povinnosti, jež jí přísluší. Takového svazku lze dosáhnout jedině adoptací. Náhradní rodina může také vzniknout, když se dítě dostane do pěstounské péče. V takovém případě zůstávají biologické rodině dítěte práva a povinnosti, které měla. Dítě si nechává jméno svých rodičů a stát se podílí na péči finančně. Díky náhradní rodině může dítě znovu získat životní jistoty a pocit bezpečí, který ve své původní rodině ztratilo.⁵²

Charakteristické znaky rozvodu a jeho možné důsledky, které byly popsány výše, budou nyní zkoumány ve vybraných dílech literatury pro dívky. V centru pozornosti bude hlavní postava příběhu, případně další dětské členové rodiny, jejich reakce na situaci v rodině, způsob prožívání nové situace a (ne)schopnost se s ní vyrovnat.

50 LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum. 2011, s. 121-131

51 MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, s. 21

52 Tamtéž, s. 21-22

4 TÉMA ROZVODU V PRÓZE PRO DÍVKY

4.1 Dívčí román

Dívčí román, žánr spadající do oblasti populární literatury, se zabývá obdobím dospívání dívek. Takový román ukazuje utváření osobnosti dívky v konfrontaci s učiteli, vrstevníky nebo rodiči. Děj dívčího románu je vystavěn tak, aby se čtenářky ztotožnily s hlavní postavou knihy. Romány popisují například chování dívky při změně prostředí nebo při prožívání první lásky. Zaměřují se ale také na hlubší problémy, jako je rozvod rodičů, úmrtí v rodině nebo zhoršení finanční situace rodiny. Hrdinky románů zjišťují, jak se v takových situacích zachovat a během toho dospívají.⁵³

Dívčí romány se rozdělují podle povahy hrdinek na kultivační a emancipační. V kultivačních románech se z původně rozjařených a nespoutaných dívek stávají kultivované ženy. Naopak v románech emancipačních se z dříve zakřiknutých dívek stávají silné a nezávislé ženy. Takové proměny často dosahují právě tím, že prožívají zvraty v rodině nebo se poprvé zamilují. Příběhy jsou zaměřené především na děj a zpravidla mají šťastný konec.⁵⁴

Vznik dívčího románu souvisí s prózou 18. století, a to zejména s díly Samuela Richardsona. Předchůdkyněmi této literatury jsou ale především knihy Charlotty Brönteové a autorek jí podobných. V českém kontextu se dívčí román začíná formovat v průběhu 19. století. Ovlivňují ho především díla Magdaleny Dobromily Rettigové nebo Karoliny Světlé.⁵⁵

Od té doby se dívčí román postupně proměňoval. V 19. století bylo pro dívky důležité správné uvedení do společnosti, tudíž se autoři zaměřovali především na společenské postavení svých hrdinek. Nyní se autoři dívčích románů také zaměřují na témata, jež jsou jejich čtenářkám blízká. Dnes do populárních témat spadá móda, zábava, první láska a příležitostně i první sexuální zkušenost.⁵⁶

53 MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2004, s. 114

54 Tamtéž, s. 114-115

55 Tamtéž, s. 115-116

56 URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století: (reflexe české tvorby a recepce)*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 169-176

Od 90. let minulého století se objevuje čím dál tím víc děl literatury pro dívky, což ale způsobuje, že se z těchto příběhů stává triviální literatura. To zapříčiňují zejména opakující se zápletky apod. I přesto je ale tato literatura čtenářkami hojně vyhledávána, dívky se rády ztotožňují s hlavními hrdinkami knih a v jejich chování hledají samy sebe.⁵⁷

Konstantně je hlavním motivem, jenž se v knihách objevuje, láska. Díla současných autorů se zabývají hlavně krátkodobými vztahy, prvními láskami, které nutně nemusí skončit svatbou. První lásku hrdinky dívčích románů často nacházejí mezi vrstevníky ve škole, nebo když se starají o zvířata. Nejčastější je motiv koní. Ve stájích dívky navazují nové přátelské, ale i milostné vztahy. Stáj je také místo, kde se snaží uklidnit po ztrátě lásky nebo po problémech, které se objevily v rodině.⁵⁸

Problémy v rodině jsou stále častějším motivem próz pro dívky. Kulisou pro dívčí dospívání kromě emocionálních zmatků způsobených dospíváním bývají dysfunkční vztahy rodičů, příbuzných, přátel. Dominuje zejména motiv neúplné rodiny. Ta v knihách, stejně jako v realitě, vzniká rozvodem nebo úmrtím jednoho z rodičů. Autoři se snaží podat rodinný rozvrat co nejvěrohodněji ve snaze umožnit hrdince se s postavou co nejlépe ztotožnit. Nezřídka se snaží čtenářům ukázat, že i z tak bolestivé situace, jako je rozvod, lze najít uspokojivé východisko.⁵⁹

Vzhledem k četnosti titulů reprezentujících daný žánr byl nakonec pro analýzu vybrán vzorek pouze z této oblasti, vzdor tomu, že v původním záměru bylo zahrnout rovněž zástupce příběhové prózy s dětským hrdinou obecně. Dílčím cílem je mimo jiné zjistit, zda a jak se liší způsob uměleckého zobrazení rozvodové problematiky v literatuře pro dívky před rokem 1989 a po něm. Předrevoluční prózu reprezentují díla autorů Heleny Šmahelové, Ivy Hercíkové a Ivana Klímy. Soudobou prózu pak zastupují díla Věry Řeháčkové, Zuzany Franckové, Jarmily Dědkové, Jitky Komendové a Jany Ottové.

57 URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století: (reflexe české tvorby a recepce)*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 169-176

58 Tamtéž, s. 176-177

59 SLADOVÁ, Jana a kol. *Dětství a dospívání v současné literatuře pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 9

4.1.1 Helena Šmahelová: Velké trápení

Knihy Heleny Šmahelové, *Velké trápení*, byla poprvé vydána v roce 1957. Autorka vypráví příběh dvou dívek, Jany a její mladší sestry Míši. Příběh začíná obdobím, když už se rodina pomalu rozpadá. Maminka bývá často smutná a otec skoro není doma. Rodiče se nakonec rozhodnou pro rozvod. Jana má žít s otcem a Míša s maminkou. Jana ze začátku přijímá stěhování s klidem, ale postupem času se jí začne po bývalém životě stýskat. Seznamuje se s otcovou přítelkyní, ale nechce ji přijmout. Zhorší se jí známky ve škole a začne chodit za školu, protože se tam necítí dobře. Otec je bezradný a neví, co si s Janou počít. Po všemožném domlouvání se uchýlí ke krajnímu řešení a najde pro ni dětský domov. Jana si nejdříve na nový domov těžce zvyká. Dodržování přísného řádu, jímž se domov řídí, jí dělá značné problémy. Postupem času si ale domov zalíbí a získá si i kamarády. Dětský domov se pro ni sice nakonec stává uspokojivým domovem, ale i tak pochopitelně pořád touží po své rodině. Když zjistí, že její matka onemocněla, tak za ní uteče. Mamince dochází, že neměla otci dovolit, aby Janu umístil do domova a rozhodne se, že bude obě dcery vychovávat sama.

V této knize stejně jako v ostatních, jež budou v práci analyzovány, došlo k rozpadu rodiny. Otec si našel jinou ženu a tráví více času mimo domov. Doma ale k hádkám nedochází, rodiče se odcizí a rozvod je jen vyústěním situace. Jana si jako první všimne změny. Autorka v Janiných vzpomínkách ukazuje, jaký byl jejich domov dříve. I když příběh začíná ve chvíli, kdy už spolu rodiče skoro nežijí, pomocí těchto vzpomínek je možné porovnat, jaký byl domov dříve a jak se chovali jednotliví členové rodiny předtím, než se rodiče odcizili.

Dříve, dokud byla spokojené mysli, zpravidla se sklonila k jejich lůžku, Míša ji popadla kolem krku a dala se kousek nést. Maminka se pak vrátila pro Janu a hubovala: „Budu tahat takového klacka!“ I Jana se mamince pověsila na šiji a nechala se aspoň zvednout. V poslední době maminka nežertuje. Jana nečeká, posbírá své rozházené věci po židlích a spěchá do koupelny.⁶⁰

60 ŠMAHELOVÁ, Helena. *Velké trápení*. Praha: Albatros, 1969, s. 7

Otcova role v rodině do rozvodu není zdůrazňována. Zdá se, že jeho vliv na dívky v rodině byl vždy minimální. Výchovnou funkci zde plnila především matka. Otec byl v rodině tím, kdo dokázal odlehčit situaci. Dívky s ním zažívaly zábavu, ale v posledních chvílích, kdy byla rodina ještě pohromadě, se situace změnila. Do té doby měl přezdívku „tlapa“, své starší dceři říkal „velké trápení“ a mladší „malá netečnost“. Pak už ale skoro nechodil domů a svým dcerám se příliš nevěnoval.

Třeskly dveře.

Tlapa, řekla si Jana.

Byla to tatínkova přezdívka z dob, kdy míval dobrou náladu a byl často doma. Ted' už mu děti tak neříkaly.⁶¹

Po rozvodu se dostáváme k problému neúplné rodiny. Ve většině případů dostává děti do opatrovnictví matka, avšak v tomto případě získává jednu dceru matka a druhou otec, a čtenář sleduje právě život dcery žijící s otcem. Jejich neúplná rodina bez matky nefunguje. Otec s dcerou nejdříve bydlí kvůli úspoře v hotelu. Pokud je dítě po rozvodu nuceno se se svým rodičem odstěhovat, pociťuje stesk po svém předchozím domově, jelikož v něm vyrostlo a prožilo zde spoustu pěkných chvil. Nový domov většinou vnímá jako nepříjemné místo, kde se musí naučit žít. Stále vzpomíná na svůj předchozí domov, kam by se rádo vrátilo. Helena Šmahelová popisuje hotel, do kterého se Jana s otcem nastěhují, jako nehostinné a nevzhledné místo, na které si Jana musí zvyknout. Strach ze stěhování je zde ještě umocněn tím, jak nový domov vypadá.

Jana si představovala hotelovou ložnici, jakou vidala v kinech. Ale pokoj byl obyčejný a skoro ošklivý. Bílé železné postele, odřený koberec a prolezelá pohovka. Jen lampy na nočních stolcích se stínítky z růžového hedvábí poněkud odpovídaly filmové představě. [...]

Jak to bylo zvláštní octnout se v cizím pokoji a nemít s sebou nic svého. Jana si připadala, jako by byla v neznámém městě, kde se ztratila, a ted' tu jen čekala, až pro ni přijdou a dovezou ji domů.⁶²

61 ŠMAHELOVÁ, Helena. *Velké trápení*. Praha: Albatros, 1969, s. 6

62 Tamtéž, s. 59

Jana prožívá po rozvodu jen některé z pocitů, které byly popsány v teoretické části výše. Hned po rozvodu prožívá pocit popření, nechce, aby její spolužáci věděli, že už s nimi maminka nebydlí. S tím je spojena i závist, spolužákům závidí jejich úplné rodiny, protože se svým způsobem i za rozvod stydí.

„Jano, Jano, Jano!“ Tučková utíká, až jí copy poletují kolem hlavy jako dva biče. „Proč jsi nebyla včera v Pionýru?“

„Musela jsem být doma,“ odpoví Jana a doufá, že Tučková tím myslí Janin starý domov. [...]

„Kam jdeš?“ zeptala se a Jana odpověděla, že se přestěhovali.

„A tvoje maminka tam bydlí také?“

„Kde by podle tebe měla bydlet?“ vyjela na ni.⁶³

Emocí, jež u Jany dominuje po celý příběh, je ale smutek. Smutek Janu tíží, stýská se jí po matce, po životě, jenž do té doby žila, po sestře apod. Cítí se ve svém novém domově svázaná. Navíc otec stále chodí domů pozdě v noci a na Janu nemá čas. Pokud trochu předběhneme, po umístění do dětského domova Jana stále smutní jen po matce a sestře, na otce si skoro nevzpomene. Dává mu za vinu vše, co se do té doby stalo. To, že i matka musela souhlasit s dětským domovem, nebere v potaz.

Nepřítomná maminka má mnohem větší moc. [...] Jana zamhouřila oči, aby maminku v té chvíli lépe viděla. Stála u stolku a kropila prádlo. Jak to, že si uchovala v paměti právě ten okamžik, ač to bylo tak obyčejné, že tomu nevěnovala nejmenší pozornost?⁶⁴

Po celou dobu odloučení vzpomíná na maminku. Představuje si ji při běžných činnostech u nich doma. V takových chvílích byla nejšťastnější, když cítila matčinu přítomnost. Sice touží po tom, aby zase byli všichni pospolu, ale nejvíc by si přála, aby mohla být právě s ní.

Maminko, vydechla polohlasem. Myslila na maminku nikoli v Kralovicích, ale na maminku doma, v starém domově, v ztraceném ráji. Maminko, kde jsi? Maminko, proč nejsme doma? šeptala a tváří obrácenou do polštáře usedavě tiše plakala.⁶⁵

63 ŠMAHELOVÁ, Helena. *Velké trápení*. Praha: Albatros, 1969, s. 65

64 Tamtéž, s. 73

65 Tamtéž, s. 107

Po krátké době, co se Jana s otcem přestěhuje, se otec rozhodne své dceři představit svou novou přítelkyni Věru. Pokud by ji Jana přijala, šlo by vše k založení nové rodiny a Jana by získala nevlastního rodiče. Jana ale novou maminku nechce a nechce Věru ani poznat. Tím se zachovává podobně jako většina dětí z rozvedených rodin.

„To je slečna Věra od nás ze závodu. Říkej jí třeba Věro a mějte se, děvčata, rády.“

Zase jedna Věra, myslí si Jana. A proč bych jí měla mít ráda?

Něco bylo na ní nepříjemného.⁶⁶

Postupně se Jana přestává cítit dobře i ve škole, zhoršují se jí známky, přichází o některé kamarády a začíná chodit za školu. Často simuluje nemoci, jen aby mohla zůstat doma, kde se alespoň částečně cítí klidně. Otec ale toto chování prohlédne, a když přestane fungovat domlouvání, uchýlí se k radikálnějšímu řešení.

Jana se vrátila z cesty do školy pro bolest hlavy. Chvatně se svlékla a ulehla do nevychládlé postele. Za okny hučel ještě včerejší déšť, který však z lůžka nebyl nepřátelský. [...]

„Proč nejsi ve škole?“

„Bolela mě hlava,“ řekla rychle. „Ještě mě bolí.“ [...]

„Já už si s tebou poradím! Všemmu lajdáctví bude konec!“⁶⁷

Vlivem těchto událostí dospěje otec k nejkrajnějšímu řešení situace. Rozhodne se pro umístění Jany do dětského domova, není schopen se o ni postarat a matka si ji vzít nemůže. Jana je tedy během chvíle opět nucena se přestěhovat a ztrácí i druhého rodiče. Otec si nevšimne toho, že Janiny výkyvy v chování i ve škole jsou způsobeny rozvodem a následným stěhováním, které ji tak silně zasáhlo. Janě se nezdá důležité, snažit se ve škole, když si toho nikdo nevšimá. Raději zůstává doma uzavřená před světem.

66 ŠMAHELOVÁ, Helena. *Velké trápení*. Praha: Albatros, 1969, s. 72

67 Tamtéž, s. 94-96

„Prosím, vypravím ji ráno do školy, pak se náhodou vrátím a ona je v posteli. Co mám dělat? Nevím si rady!“

Jana se třásla jako v zimnici. Jak to bylo od tatínka nehezké, ve všem tolik přeháněl, že spojoval věci, které k sobě nepatřily, že to, co bylo dávné, líčil, jako by se událo včera.

„Vybral jsem pro ni dětský domov ve zdravé lesnaté krajině,“ pravil už klidně. „Dalo mi to moc práce, protože je tam stále přeplněno a kromě toho je mimo pražský kraj. Bylo mi to povoleno vzhledem k jejímu zdravotnímu stavu.“⁶⁸

Jana cítí strach, neví, jak se v dětském domově žije. Do té doby ho vždy viděla jen z dálky a přemýšlela, kdo v něm asi bydlí. Autorka ve svém pojetí dětského domova odráží dobu, v níž byla kniha napsána. Dětský domov je zprvu prezentován jako nehostinné místo, které se řídí velice přísným řádem. Vychovatelky nemají čas na to, aby se věnovaly každému dítěti, naopak se chovají odtažitě. Jana se tak dostává do prostředí, jež je jí úplně cizí a těžko se s ním vyrovnává.

„Tomu říkáš pověšené šaty?“ Vychovatelka Bojanová tukla tvrdým prstem Janu do ramene.

Jana se zaškaredila. Co je tohle za zvyk? Nesnáším to její bodání prstem!

„My jsme tady zvyklí pořádku! Rozumíš? Příští týden se už možná dostaneš do plánu práce jako dozorkyně nad pořádkem. To bude pěkná služba! [...]“⁶⁹

Po mnoha nepříjemných zážitcích jako například, když Janě vychovatelka nedovolí návštěvy, se situace v domově změní. Děti získávají novou vychovatelku a Janu mezi sebe přijímají. Všichni děti mají v domově nejraději kuchyni, je pro ně takovým kouskem ráje v tomto strohém domově. V kuchyni i Jana získává pocit bezpečí. Postupně si získá kamarády a dokonce se i zlepší ve škole, hlavně kvůli mamince, aby jí udělala radost.

Strohost klášterní budovy se všemi místnostmi, s ložnicemi jako nemocničními pokoji, s pracovnami, kde to vypadá jako ve školní třídě, i s jídelnou, která Janě připomíná družinu, je tady, v té velké kuchyni s temnými okny do dvora, nadobro zapomenuta. Velké hrnce na kamnech vypadají jako přátelé. Na oknech, v křesle,

68 ŠMAHELOVÁ, Helena. *Velké trápení*. Praha: Albatros, 1969, s. 97-98

69 Tamtéž, s. 110

u kamen, všude spí Toniny kočky. [...] A Tony se batolí kolem sporáku a dlouhého stolu a z jejího širokého a tučného obličejů vane srdečnost a vlídnost.⁷⁰

I když se v domově nakonec cítí dobře, stále touží po životě vedle své maminky. Když zjistí, že maminka byla nemocná a v domově jí to zatajili, chce za ní ihned odjet. To jí ale není umožněno. Jana nakonec za matkou uteče. Té dochází, že umístění Jany do domova byla chyba, a rozhodne se, že si obě dcery nechá u sebe. A tak Jana, přestože si dětský domov celkem oblíbila, odchází ke své pravé rodině. Po domově a přátelích se jí ale bude vždycky stýskat.

Budu hrozně ráda doma, ale na dětský domov nikdy nezapomenu. Možná že děti navštívím, aby óenvé nevědělo. Napíši vedoucí: Vážená soudružko, laskavá maminko všech dětí, a Tony pošlu jen lístek: Ahoj, Tony už se hrozně těším! A Lenu si vezmu na prázdniny k nám, aby jí nebylo líto, že nemá kam jet.

Nikdy, nikdy na děti nezapomenu! A budu asi provždy vědět, že mít domov a hodné rodiče není taková samozřejmost, jak si u nás v pražské škole děti myslí.⁷¹

4.1.2 Iva Hercíková: Jak namalovat ptáčka

Kniha *Jak namalovat ptáčka* byla poprvé vydána v roce 1984. Vypráví příběh třináctileté Petry, jejíž otec odešel od rodiny, když byla ještě malá. Otec chtěl cestovat a budovat kariéru, rodina v mu tom překážela. Po čase si našel jinou ženu a Petřinu matku opustil. Petra nyní žije s matkou, jež už je vdaná za jiného muže a má s ním dva syny. Čtenář sleduje Petru v období dospívání, kdy je značně nerozhodná, myslí si, že ví všechno nejlépe a často bývá drzá. V poslední době se u ní projevuje lenost, dříve chodila do různých zájmových kroužků, ale teď už nemá na nic náladu. Občas to dává za vinu i rozvodu rodičů, chtěla by vědět, jestli by se takhle chovala, i kdyby zůstali všichni spolu. Ve svém současném domově pořád hledá nějaké chyby, život s mladšími bratry ji otravuje. I když neví, jaké by bylo s otcem žít, protože opravdu odešel záhy po jejím narození, přesto si myslí, že by život s ním byl lepší. Otec cestuje, je společenský a jeho přítelkyně se krásou rovná modelkám. Když otec zjistí, že Petra umí kreslit, tak se rozhodne vzít ji k sobě do Prahy, kde by nastoupila na uměleckou školu. Petra však zas tak dobře malovat neumí. Otcovu nabídku na stěhování přijímá jen proto, že se cítí

⁷⁰ ŠMAHELOVÁ, Helena. *Velké trápení*. Praha: Albatros, 1969, s. 117

⁷¹ Tamtéž, s. 292

podvedená. Otec se matkou na stěhování domluvil za jejími zády. Petra si myslí, že se jí matka chce zbavit, a tak odchází k otci. Navíc podle ní u otce musí být život mnohem lepší. Postupně zjišťuje, že život s otcem není takový, jaký si ho vysnila. Otec je pedant, poslouchat na slovo ho musí nejen Petra, ale i jeho přítelkyně Milada. I když se otec všemožně snaží, aby byla Petra úspěšná, ukáže se, že jeho dcera nemá takový talent, jak si myslel. V ten moment o ni opět ztrácí zájem. Petra náhodou zjistí, že otec už s ní nepočítá a chystá se s Miladou odstěhovat do Švédska. Petra se cítí raněná a utíká od otce pryč. Nakonec se poníženečně vrací k matce, protože si uvědomí, že jí tam vždy bylo nejlépe.

Z knihy není úplně jasné, proč k rozvodu mezi rodiči došlo. Že byla rodina pro otce zátěží je jen domněnka. Otec si záhy sice našel jinou ženu, ale ani to nemusel být důvod pro rozchod.

Petra po rozvodu zůstala u matky. S ní i s jejím novým manželem vychází dobře. Nevlastní otec je na ni hodný a Petra má ráda i své bratry, i když si často dělají naschvály a Petře vadí, že není středem pozornosti. Nevlastní rodina zde tedy plně nahradila rodinu původní. Pomáhá tomu i to, že Petra život se svým pravým otcem nepoznala, tudíž to nemůže porovnat. Občas ale přemýšlí, jaký by byl život s otcem, jestli by se chovala jinak a cítila se u něj lépe. Na to, že by opustila svůj současný domov, ale nepomýšlí.

A ještě víc jsem zvědavá, jestli bych byla jiná, kdybychom zůstali všichni pohromadě. Kdybych žila se svým vlastním tátou. Tedy ne že by na mě Zdenek nebyl hodný, to opravdu nemůžu říct, a mám proti němu vlastně jen to jediný: že je můj otčím. Sice mu tak říkám jako v legraci, ale právě že jako. Protože on můj otčím je, ať chci nebo nechci, a ať on chce nebo nechce.⁷²

Petra se vždycky těší, když za ní má otec přijet. Vezme ji někam ven a ona povrchně doufá, že ji s ním uvidí její spolužačky. Na rozdíl od Zdenka je otec zcestovalý, krásně se obléká, vlastní drahá auta apod. Role otce v jejím životě je sice zanedbatelná, ale jeho vliv na ni je naopak velký. Petra od otce přebírá jeho způsoby chování. Bývá povrchní, ráda se vychloubá apod.

72 HERCÍKOVÁ, Iva. *Jak namalovat ptáčka*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 17-18

Dívala jsem se, jak táta vystupuje z auta, a celá jsem se tetelila blažeností. Vypadal naprosto výstavně, měl šedivý oblek a stříbrný auto, který jsem ještě neviděla, ani jsem nevěděla, co je to za značku, ale děsně se k němu hodilo, tvořili luxusní dvojičku, a mně ke štěstí chybělo jen to, aby tu stála nastoupená naše třída, nebo aspoň její dámská část.⁷³

Petra se za rozchod svých rodičů nestydí, právě naopak. Cítí se dobře, když jí někdo závidí, že si její otec může dovolit drahé věci. Myslí si, že je výjimečná, když má dvě rodiny. Dokonce má občas pocit, že by si její kamarádky také přály mít rozvedené rodiče jako ona.

„Copak tvůj táta,“ ušklíbla se Alice. „Džíny máš od něj?“

Znalecky promnula látku, i když původně určitě chtěla dělat že si mých nových kalhot nevšimla. [...]

„To jsou pravý lívajsky, vid?“

Alici totiž děsně štve, že se její rodiče nerozvedli, a dostává od nich dárky leda k narozeninám a jednou. Kdežto mě strká táta a hlavně Milada fůru věcí jen tak, abych měla radost, nečekají na žádný výročí nebo vánoce.⁷⁴

Otec Petru po rozvodu vidá málo. A i když se zdá, že odešel za lepším životem, zajímá o rodinu, v níž Petra nyní vyrůstá. Matčina nového manžela nemá příliš v lásce, a vypadá to, jako kdyby se svým rozhodnutím odejít nebyl úplně spokojený. Otec je značně majetnický, má rád věci pod kontrolou, a když něco funguje i bez něho, tak se mu to nelíbí. To mohou být také důvody pro to, aby Petru nastěhoval k sobě. Otec potřebuje lidi kolem sebe ovládat.

[...] Zmínka o Zdenkovi tátovi viditelně zkazila náladu.

„Jak s ním vycházíš?“

Věděla jsem, co chce slyšet, ale když si odmyslím ten ohavný zvyk krájet bochník chleba kolem dokola, Zdenek byl opravdu strašně hodný, zvláště teda na mě. Vždycky mi proti klukům nadržoval. Nemohla jsem ho pomlouvat, jen abych tátovi udělala radost.

„Všechno mu můžu říct, na rozdíl od mámy.“

Táta chvíli uvažoval.

„A co já? Mně bys taky dokázala všechno říct?“

73 HERCÍKOVÁ, Iva. *Jak namalovat ptáčka*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 29

74 Tamtéž, s. 71-74

„Já nevím,“ vykoktala jsem.

„Málo se známe, vid’?“ vzdychl si a já byla strašně ráda, že to tak přesně vystihl.⁷⁵

Zprvu se zdá, že otec si chce Petru odvézt do Prahy, aby ji měl víc u sebe. Skutečnost je však jiná. Nadchne se pro její zálibu v malování a hned ji vidí, jako nejúspěšnější malířku na světě. Skrz toto nadšení pro umění se snaží Petru přemluvit, aby s ním odjela. Petra ze začátku nevěří tomu, co otec říká, nevěří, že by ji maminka pustila. Je přeci její dcera a neobejde se bez ní. Ukazuje se však, že rodiče se na Petřině stěhování již domluvili. A i když to pro Petru bylo zprvu nemyslitelné, nyní svolí, ale jen matce natruc.

„Máma mě přece nepustí,“ řekla jsem. [...]

„Ale znám. Vždyť už jsem s ní o tom mluvil.“ [...]

„O té výtvarné škole ne, samozřejmě, o té jsem dodneška neměl tušení, jen o Praze. Ať už by to byla ekonomie nebo gymnázium nebo něco jiného, v Praze bys rozhodně měla ke všemu lepší podmínky.“

Nadchlo mě, že si tak hezky o mně povídali! Proto máma musela v pondělí nahonem do Prahy, pěkná služební cesta! Připadala jsem si naprosto a úplně zrazená. [...]⁷⁶

Zatímco doma neměla Petra ani vlastní pokoj, u otce ji čeká rozlehlý, přepychový byt, který skrývá jednu místnost jen a jen pro ni. Otcův nový byt je velice moderní, Petra takový byt nikdy neviděla. Otec je v tomto ohledu dost povrchní, musí mít všechno nové a perfektně naaranžované. Jeho dcera musí jeho pohled na svět přijmout a chovat se tak, aby neupadalo jeho postavení.

Zula jsem si boty, první projev dobrého vychování, ale to jsem si dala.

„Nic takového, hned se obuj! Je to pitomý maloměstský a navíc výhradně český zvyk, zouvat lidi z bot. Vždyť je to přímo neslušné. Proč by měl někdo courat po bytě v ponožkách? V Japonsku snad, tam se na zemi sedí a jí, boty by překážely, ale Středoevropan potřebuje pevnou podrážku.“⁷⁷

75 HERCÍKOVÁ, Iva. *Jak namalovat ptáčka*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 31-32

76 Tamtéž, s. 34-35

77 Tamtéž, s. 56

Tento přepych zprvu pomáhá Petře přijmout skutečnost, že už nežije doma. Její krásný pokoj s kvalitním malířským stojanem je jako ze sna. Úzkost ze stěhování se prakticky nedostaví a stesk po domově je také nulový. Cítí radost z toho, že má konečně vlastní pokoj, kde si může dělat, co se jí zachce.

Zdalo se mi, že někdo vyloupl z hlavy můj sen a servíruje mi ho na talíři. Uprostřed pokoje stál obrovský – aspoň mně se zdál obrovský – malířský stojan s plátnem napnutým v dřevěném rámu, a v tu chvíli, když jsem vešla, na něj slunce zazářilo ze všech sil, jako kdyby se i ono podřizovalo tátovi – velkému režisérovi.⁷⁸

Postupem času se ale v tak velkém bytě cítí sama. Po několika neúspěšných pokusech zjišťuje, že jí malování příliš nejde. A tím otec není nadšený. Vodí k ní spoustu učitelů kreslení, ale ani to nepomáhá. Otec jí zahnal do kouta a Petra si začíná uvědomovat, že o takový život nestála.

Dívala jsem se na Miladu a přemýšlela, jestli jí je táta protivný tak jako mně. [...] „No nic, Petro, všechno se v dobré obrátí.“ Zahlaholil táta naposled a zmizel z mého pokoje.

To se říká kdoví jestli, myslela jsem si, a teprve teď mi došlo, jak jsem zklamaná.⁷⁹

I když se to zprvu tak nezdálo, Petra díky svému stěhování matku ztratila. Nejde sice o úplnou ztrátu, ale otec jí neumožňuje matku vídat tak často, jak by si to přála. Ve svém novém domově nevidá Petra často ani otce. Jediný člověk, který zde zastupuje roli rodiče, je otcova přítelkyně Milada. S Miladou sice Petra vychází dobře, ale nedokáže ji přijmout za svou matku. Tím se dostáváme k pocitům přicházejícím po rozvodu. Petra sice své biologické rodiče pohromadě nikdy žít neviděla, ale zmatek, jenž způsobilo stěhování od důvěrně známé matky k otci, jehož sotva znala, v ní probouzí smutek a strach. Tyto pocity se nejvýrazněji projeví v momentě, kdy se Petra pro dlouhé době vrací domů na návštěvu.

[...] Použila jsem honem kapesník, abych nevylezla ven celá ubrečená. Nevěřila jsem, že tahle chvíle opravdu nastane, zvlášť když včera vypukla scéna kvůli telefonímu účtu a já musela přiznat, že se občas s klukama bavím po telefonu. [...]

Vystoupila jsem z vlaku, kluci se na mě vrhli a máma byla naměkko. Já taky.⁸⁰

78 HERCÍKOVÁ, Iva. *Jak namalovat ptáčka*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 56-57

79 Tamtéž, s. 106

80 Tamtéž, s. 107-108

Když se Petra vrátí do Prahy, tak nešťastnou náhodou zaslechne rozhovor Milady a otce. V tu chvíli vychází pravda na povrch. Původně bylo Petřino stěhování Miladin nápad. Nemůže mít děti, a tak si přála, aby měli doma alespoň Petru. Jak již bylo řečeno, Petra ale Miladu za svou matku přijmout nedokáže. Jak se ukáže, ani otec nepočítal s tím, že by s nimi Petra zůstala napořád. Ve chvíli, kdy otec dostane nabídku odstěhovat se do zahraničí, rychle vymýšlí, jak by se Petry zbavil. Konečně mu dochází, že umělecká škola pro Petru není, a tohoto argumentu hodlá náležitě využít.

„Ale s tím malováním jsme to asi kapku přehnali,“ pokračoval. „Má to smysl cpát ji na nějakou školu, když zjevně nemá talent?“

„To je ten tvůj plán?“ vyprskla Milada. „Že ji pro její dobro nebudeš tlačit na výtvarnou školu?“ [...]

„Ne, drahoušku, to není můj plán. O tom jí samozřejmě nic neřeknu, ať si na to přijde sama, na určité věci si musí každý přijít sám. Já jsem se dal v tomhle případě napálit, teda ne napálit, ale prostě jsem si fakt myslel, že je dobrá. [...]“⁸¹

Petra prožívá otřes. Otec byl pro ni jen občasná vítaná návštěva a teď, když s ním konečně žila a poznala ho, se zase vše vrátí do původního stavu. Otec se opět stane jen návštěvníkem, co za ní občas přijede. Všechno to, na co si v Praze musela zvyknout, je najednou pryč. Otec ji chce poslat zpět k matce. Vzal Petru k sobě jen kvůli Miladě. Petra se cítí jako odhozená věc, která už v bytě není potřeba. Cítí zklamání z toho, že pro otce neznamena nic víc než jen vyplnění volného času.

[...] dokonce vezme na milost i svou odloženou dceru, jen aby tu průsvitnou vílu uplatil, protože už mi bylo jasné, že jsem úplatek, aby Milada nechodila nikam do práce, ale zůstávala hezky doma, a přitom se nenudila. [...]“⁸²

Petra se ale nechce vrátit k matce. Připadala by si ponížená, protože její velká umělecká kariéra se nevydařila. Proto se rozhodne od otce utéct. Petra ale nemá kam jít. Čím dál tím víc se cítí jako přítěž pro všechny členy své rodiny. Ve svém zoufalství pomýšlí i na sebevraždu.

81 HERCÍKOVÁ, Iva. *Jak namalovat ptáčka*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 135

82 Tamtéž, s. 134

*To se ví, že jsem myslela na sebevraždu, to by byl hezký konec. Nad mou rakví by se Milada s tátou smířili, máma se Zdenkem se smířovat nepotřebovali, ale třeba by s klukama zacházeli opatrnějc a nestrkali by je jen tak do světa, a Pepík, ten by se pořádně chytil za nos.*⁸³

Útočiště nakonec nachází u svého dávného kamaráda, který v Praze studuje na vysoké škole. Jeho přítelkyně posléze Petru donutí zavolat matce, protože to je nejrozumnější řešení.

*Doufala jsem, že se dozvoním k mámě dřív než táta, a taky se mi to podařilo. Později jsem zjistila, že to bylo těsně o prsa, táta chtěl volat v deset, ale ještě musel Miladě znova vysvětlit, jaký nesmyslný důvody mě dovedly k útěku. Já mámě nemusela vysvětlovat nic.*⁸⁴

V knize Ivy Hercíkové sice nemáme popsány přímé prožitky při rozvodu rodičů. Petřin příběh začíná až dlouho po něm. Avšak je zde krásná ukázka toho, jak se rodiče domlouvají na výchově. Otec se o Petru skoro nezajímal, dokud nebyla starší. Výchovu Petry, když byla malá, měla na starosti především matka. Otec se o svou dceru začne zajímat až ve chvíli, kdy by mu mohla přinést také nějaký užitek, a když ho nepřinese, tak ji zase vrátí k matce. Petra tak prožívá několik otřesů najednou. Nejprve se musí odstěhovat od matky, pak zjišťuje, že její umělecké sny jsou nereálné, poté se dozvídá, že o ni už otec nestojí a musí se opět vrátit ke svému předešlému životu. Otcovy úmysly, dostat dceru na prestižní školu, mohly být zpočátku myšleny dobře. Každopádně nakonec Petře přinesly jen samé těžkosti.

4.1.3 Ivan Klíma: Markétin zvěřinec

Knihy Ivana Klímy, *Markétin zvěřinec*, byla poprvé vydána v roce 1972. Malé Markétě je přibližně 11 let. Její otec už s rodinou nežije. Nyní cestuje po světě a Markétě posílá pohledy a suvenýry. Matka se zoufale snaží své dceři najít nového otce, avšak tyto snahy většinou přijdou vniveč. Na Markétu nemá moc času a Markéta často prodlévá ve snění, vzpomíná na krásné chvíle, které zažila v době, kdy byla rodina pohromadě. Tyto vzpomínky nakonec vyústí v to, že na cestě k babičce se rozhodne

83 HERCÍKOVÁ, Iva. *Jak namalovat ptáčka*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 145

84 Tamtéž, s. 159

svou trasu změnit a utíká na statek s koňmi, kde kdysi s otcem byla. Tam ale zjišťuje, že kůň, jehož tak obdivovala a za kterým přijela, už nežije. Proto utíká dál a nakonec se vrací domů. Maminka si ani nevšimla, že je Markéta pryč. Vše jí nakonec poví muž, jehož Markéta potkala po cestě. Matka pak Markétě slíbí, že přestane hledat nového partnera a bude se jí víc věnovat.

V knize také není přímý prožitek po rozvodu. Markéta ale po otci stále teskní. Otec je už dlouho pryč, ale dívka si myslí, že se jednoho dne vrátí a vše bude jako dřív. Tím prožívá jistý druh popření. Před cizími lidmi tvrdí, že její rodiče jsou stále manželé. Myslí si, že otcův odjezd je jen výletem. Takové výlety podnikal často.

„A co tatínek,“ zajímal se opičák. „Rozvedli se?“

„Táta odjel. Je daleko. Až v Americe.“

„Hádali se?“

„Ne, oni se měli rádi!“

„A proč tatínek odjel?“

Pokrčila rameny. „Tátu někdy napadaly takové věci. Rád jezdil. Někdy mě bral s sebou, mámě ani nic neřekl. [...]“⁸⁵

Na svého otce se nezlobí, ani neviní matku z jeho odchodu. Nechce ale přijmout skutečnost, že zůstala jen s matkou sama. Předpokládá, že otec odjel jen na chvíli. Život v neúplné rodině jí svým způsobem vyhovuje. Podle ní je pouze dočasný. Proto také nehodlá přijmout nápadníky, které do domu přivádí její matka. Možnost, že by získala nevlastního rodiče, je pro ni nemyslitelná.

Otevřela dveře pokoje. Matka seděla v křesle, vlasy pečlivě učesané, na sobě své jediné sváteční šaty, oční víčka nazeleněná, na rtech svou nejrudší rtěnku. Proti ní dřepěl panák přinesený snad přímo z výkladní skříně Domu módy. [...]

Máma ji přivítala. „Pojď dál, už jsme tě čekali.“

Ten tak vypadá, že na mě čekal! [...]

Vypadal jako tučňák – ten chlapík.

„To je naše Markéta,“ oznámila máma a usmála se, jako by na tom bylo něco obzvlášť zábavného.

Markéta se maličko uklonila a řekla. „Anita má štěně, mami!“

85 KLÍMA, Ivan. *Markétin zvěřinec*. Praha: Albatros, 2001, s. 15

„Ale Markéto,“ napomenula ji matka, „přece vidíš, že tu je host.“

„Dobrý den,“ řekla Markéta. „Je to teriér.“⁸⁶

Během vyprávění Markéta nejvíce pociťuje smutek. Otec jí v životě schází a žádný nový ho nahradit nemůže. Otec cestoval i dřív, když ještě byla rodina pohromadě. To vede Markétu k představě, že jeho nepřítomnost je jen dočasná.

Zvonek zazněl znovu, dvakrát dlouze a jednou krátce, takhle zvoníval táta. Uvědomila si, že by to mohl být on! Vrátil se nečekaně, přece jen se vrátil. Musí zvonit, protože máma dala předělat zámek, a táta si tedy nemůže otevřít svým klíčem. Pokud ho vůbec ještě má – ten starý klíč.

Rozběhla se ke dveřím, srdce jí bušilo.⁸⁷

Markéta teskní hlavně po chvílích, které rodina trávila pohromadě. Společně často jezdili na výlety, užívali si. S otcem poznávala nové věci. Dnes už na nic takového maminka nemá čas. Může to být způsobeno i tím, že matka chce na otce zapomenout a jakákoliv vzpomínka na něj je pro ni bolestivá.

Táta s sebou brával kytaru a hrál na ni a zpíval ze všech nejpěkněji. [...]

Mámě se to líbilo, seděla vedle táty a zpívala s ostatními, jenom pivo nepila a prosila tátu, aby je taky nepil, ale táta se smál, že má pořád žízeň.⁸⁸

V hloubi duše si Markéta částečně uvědomuje, že otcův pobyt v zahraničí už je příliš dlouhý na to, aby se jen tak vrátil. Začíná mít strach o stávajícího rodiče. Matka nyní pracuje víc, aby Markétu uživila a musí vynaložit veškeré úsilí, aby se o ni sama postarala. Cítí, že je matka osamělá a vyčerpaná.

Ležela v posteli a pozorovala záblesky světél zvenčí. Kdysi sem doléhal hovor ze sousední místnosti, také zvuky z televize, kde se bláznivě mísily hlasy lidí s psím štěkotem, výstřely s hudbou, pláč se smíchem; ty nesouvislé zvuky ji rychle uspávaly. Také někdy nečekaně vrzly dveře, objevil se táta, sedl si k ní – obrovitý – voněl olejem a kouřem a začal povídat. [...]

86 KLÍMA, Ivan. *Markétin zvěřinec*. Praha: Albatros, 2001, s. 23-24

87 Tamtéž, s. 14

88 Tamtéž, s. 18

V sousedním pokoji zavržala postel; matka teď chodívala spát s ní, musela vstávat o dvě hodiny dříve než Markéta. Chudák máma.⁸⁹

Markéta sní o místech, která s otcem navštívila. Její útěk na statek není výrazem vzdoru. Markéta by jen ráda věděla, že věci, na které vzpomíná, jsou stále na svém místě. Doufá, že když se dostane na statek ke koním, bude zase blíž k otci. Vzpomínky ji nutí jednat unáhleně. Nebere ohled na to, jak by se mohla cítit její maminka, kdyby to zjistila. Když však na statek dorazí, zjistí, že kůň, na kterého se tak těšila, už nežije. Byl nemocný a majitelé ho museli dát pryč. Markéta prožívá další smutek. Ušla tak dlouhou cestu a svého cíle nedosáhla.

Cítila lítost. Nejen nad tím, že zabili Pastora, litovala i sebe. Včera prožila tolik strachu, utekla z domova, promokla, zabloudila, všechno jenom proto, aby ho našla, aby ho uviděla, a oni ho zatím poslali na jatka. Nebyl tu nikdo, nic a nikdo, ke komu by se utekla.⁹⁰

Na zpáteční cestě Markétě dochází, že některá rozhodnutí v životě jsou nezvratitelná. Majitelé dali koně pryč, protože byl nemocný a nemohli mu pomoc. Díky tomuto zjištění Markéta konečně pochopí, jak to v životě funguje. Majitelům byl kůň přítěží, a tak ho dali pryč. Markéta s matkou byly jistou přítěží pro otce. Ten od nich následně odešel, a už se nikdy nevrátí. V tu chvíli začíná Markéta litovat svou matku, která se snažila zajistit jí klidný život.

Chudák máma, co táta odešel, veze se na stejném kolotoči jako teď Markéta, všechno kolem ní je cizí, jenže kolotoč se nezastaví, točí se a točí. A máma, když už neví, co by si počala, odepíše na inzerát v novinách. Pak odejde ke kadeřníkovi, oblíkne si svoje jediné sváteční šaty a čeká.⁹¹

Markéta se nakonec se situací vyrovná. Přijímá rozvod svých rodičů jako definitivní věc. Když se maminka o jejím útěku dozví, Markéta lituje, že jí tak ublížila. Na druhou stranu tato cesta otevřela oběma oči. Markétě došlo, jak se věci skutečně mají a matka pochopila, že se musí své dceři více věnovat. Neúplná rodina začíná být tedy plně funkční a matka zde zastupuje role obou rodičů.

89 KLÍMA, Ivan. *Markétin zvěřinec*. Praha: Albatros, 2001, s. 12

90 Tamtéž, s. 70

91 Tamtéž, s. 85

„Chtěla jsem, abys měla někoho, kdo by ti ho aspoň trochu nahradil,“ mluvila o tátovi. „Ale jestli chceš, už toho nechám, stejně to nemá smysl. Budeme radši víc spolu. Vyjedeme si někdy na výlet autobusem.“ Mámě tekly po tvářích slzy, razily si pěšinku nánosem pudru, černé slzy od barvy řas, od namalovaných stínů. [...]

„Už se moc těším, mami!“ řekla.⁹²

V díle Ivana Klímy se tedy vyskytuje motiv neúplné rodiny. Otec je již nějaký čas pryč a matka si myslí, že musí jeho místo v životě své dcery vyplnit. Markéta o to však nestojí. Naštěstí obě nakonec pochopí, že záleží jen na nich dvou. To ony jsou nyní rodina.

4.1.4 Věra Řeháčková: Tat'ko, neodcházej

Kniha *Tat'ko, neodcházej* vyšla poprvé v roce 2010. Vypráví příběh dvanáctileté Sáry a jejího mladšího bratra Artura. Autorka na začátku knihy vypráví příběh rodičů, čtenář zjišťuje, jak se poznali apod. Oba rodiče chtěli především kariéru a o jejich děti se ze začátku starali prarodiče. Později začali děti dávat sousedce na hlídání. Otec se cítil zanedbávaný a dost možná i trochu zneuznaný. I když sám často jezdil na služební cesty, připadal si vůči své ženě méněcenný, jelikož ona byla vynikající lékařka. Uznání postupně začal hledat u jiné ženy. Sára, jejich starší dcera, se do té doby ve škole pyšnila tím, že jsou její rodiče stále spolu. Měla dojem, že se ani rozvést nemohou, protože jsou chytří a oba studovali na vysoké škole. Je to ale právě ona, kdo si všimne, že s otcem není něco v pořádku. Chodí pozdě domů, nosí nové oblečení a je cítit dámskou vůní. Otec nakonec od rodiny odchází za milenkou, kterou ale děti nechtějí přijmout. Otcův odchod nejhůře nese Artur, jenž byl na něm závislý. Situace se postupně začne vyhrcovat. Sára hledá útěchu v kruhu mladistvých, kteří se schází za jejich domem, a Artur trpí silným psychickým i fyzickým strádáním po otci. Nakonec ale s pomocí dětského psychologa nachází děti útěchu u zvířat na farmě a vše se v dobré obrátí.

Z vyprávění je patrné, že neshody mezi rodiči se objevovaly ještě předtím, než se jim narodily děti. Sára ale o tom nemá ani tušení. Žije v domnělé představě, že její rodina je dokonalá. Rozvod by nikdy nepřipadal v úvahu, její rodiče jsou oba studovaní.

92 KLÍMA, Ivan. *Markétin zvěřinec*. Praha: Albatros, 2001, s. 106-107

Sára se navíc svými rodiči vychloubá. Většina jejích spolužáků pochází z rozpadlých rodin. Když se jejich paní na hlídání vrátí domů syn Tonda, jenž se nedávno rozvedl, Sára ho vnímá jako někoho méněcenného.

„Naši by se nikdy nerozvedli! Mám přece studované rodiče,“ tvrdila Sára s dětskou neochvějností.

Tonda Hrdinka se rozvedl. Opustil rodinu a vrátil se zpátky domů. Sára na něho nahlížela jako na zločince.⁹³

Sára si ale zanedlouho po tom všimne, že se otec chová jinak. Domů chodí pozdě a je cítit zvláštní vůni. Po návratu domů se nedokáže soustředit a nezajímá se o svou rodinu.

Po návratu se choval roztržitě. Nedokázal okamžitě vklouznout do rodičovské role. Jeho myšlenky bloudily bůhví kde. Občas se zamyslel, nevědomky vyloudil na obličeji lehký úsměv. [...]

Při jednom z tatkových návratů ucítila neznámou, i když pravda velice příjemnou vůni. Nejednalo se o pánskou kolínskou, tatka používal celé roky stálou osvědčenou značku.

Tak se voní ženy!⁹⁴

Postupně se toto otcovo podivné chování stále častěji opakuje. Sára začne rodiče bedlivě pozorovat. Zjišťuje, že se rodiče doma skoro nevidají. Buď má maminka službu v nemocnici, nebo je otec do noci pryč. Na svůj věk nezvykle rychle celou záležitost prokoukne. Když už je situace neúnosná, neváhá a zeptá se otce na jeho poměr přímo.

Při jednom z výletů využila příležitosti, kdy se Artur uvelebil na břehu přehrady a nahodil dětskou udici. Otevřeně se tatky zeptala: „Ty máš nějakou ženskou?“

Otázka zněla z dceřiných úst zvláště dospěle a přesvědčivě. [...]

„Tak teda máš!“ odpověděla si sama, naježenost v hlase.

„Co to breptáš za nesmysly? Tím svým hloupým nápadem jsi mě úplně vyvedla z míry.“ Zachraňoval situaci, jak se dalo. [...]

Přemýšlel. Vlastní dcera ho chytla do pastí.⁹⁵

93 ŘEHÁČKOVÁ, Věra. *Tatko, neodcházej*. Praha: Nakladatelství Erika, 2011, s. 10

94 Tamtéž, s. 13

95 Tamtéž, s. 13-14

Ukáže se, že Sára měla pravdu. Rodina se tedy následně rozpadá. Otec se stěhuje ke své nové přítelkyni. Jeho ztrátu nejhůře snáší Artur. Otec byl pro něj vzorem, nosným pilířem rodiny. Matka po jeho odchodu nemá na děti tolik času, musí teď živit celou rodinu. Dá se říct, že ale kvůli pracovnímu vytížení neměla čas na rodinu ani předtím. Artur je na otce silně fixován a každá jeho návštěva je pro něj jako požehnání.

Artur každý otcův návrat vítal s nadšeným pokřikováním. Vlastnicky tatku objímal a odváděl do svého pokoje.⁹⁶

Zde je jasně patrný vliv otce na syna. Artur bez něj nedokáže uspokojivě vyrůstat. Neúplná rodina bez otce v tomto případě nezajišťuje dětem kvalitní zázemí. Artur se začíná stahovat do sebe. I Sára rozvod bolestivě snáší. Mnohem častěji tráví čas mimo domov. Viní matku z otcova odchodu, protože podle ní o sebe dostatečně nedbá. Sára se drží špatné party, zkouší alkohol apod. Na otci nebyla tak silně závislá jako Artur. Avšak po jeho odchodu se sblíží se starším mužem Tondou – právě tím, jehož za rozpad jeho rodiny odsuzovala. U Tondy nachází pochopení a klid. Tím se potvrzuje, že pro děti jsou po rozvodu nejdůležitější přátelé a nezáleží na tom, zda jsou to vrstevníci nebo starší osoby. Děti se potřebují především svěřit.

„Snaž se ji pochopit! Všichni papouškují jedno a to samé. Kdo ale pochopí mě? Měla jsem tátu, ale najednou ho nemám. [...] Chápeš to, Tony? Táta si nás nejprve udělá, stará se o nás a pak zničehonic zvedne kotvu. Odejde za úplně cizí ženskou. Náš názor ho nezajímá. [...]“⁹⁷

Jediný, kdo po otcově odchodu pociťuje smutek je Artur. Zatímco Sára viní z otcova odchodu matku, Artur viní sebe. Myslí si, že otec odešel, protože Artur něco provedl. Artur netuší, že se rodiče hádali už před jeho narozením. Myslí si, že otcův odchod má něco společného s jeho chování a chováním jeho sestry.

„Mamka povídala, že prý nemluviš,“ poznamenala, otázku v očích. [...]

„Máš na ni vztek, co?“ pohodila hlavou směrem k matce.

„Myslíš, že za to může mamka?“

„Kdyby tatku líp hlídala...“

„Jak hlídala?“ nechápal.

96 ŘEHÁČKOVÁ, Věra. *Tatko, neodcházej*. Praha: Nakladatelství Erika, 2011, s. 18

97 Tamtéž, s. 44-45

Máchal rukou. „Nech to plavat. Taťka si neměl začínat s jinou, když má nás.“

„Třeba se na nás kvůli něčemu naštvál. Pořád nad tím, Sáro, musím přemýšlet. Pro nic za nic by od nás neodešel.“⁹⁸

I když otce Artur navštěvuje, necítí se u něj jako doma. Soud sice rozhodl o střídavé péči, ale otcova přítelkyně u sebe děti nechce. Tuto vzájemnou nenávist se ani jedna strana nesnaží skrývat. Nevlastní rodina z takového chování vzniknout nemůže. Aby taková rodina mohla fungovat, musí se kladně chovat alespoň jedna strana.

[...] „Chci tě mít doma jako dřív.“ Artur vztekle dupal a bušil pěstí do plastového stolu. Šklebil se, v obličeji mu to nepěkně škubalo.

„Máš smůlu,“ prohodila koutkem pusy procházející Radka. [...] Levým bokem jakoby náhodou zavadila o Sářin nový notebook. Spadl na zem.

„Cos to provedla, ty zrůdo jedna! To je můj dárek od taťky,“ rozječela se Sára na celé kolo.⁹⁹

Jak se ukáže, Sára je ze sourozenců ta silnější. Otcovu přítomnost v rodině příliš nepostrádá. Je smutná z toho, že odešel, ale také pociťuje vztek a nepochopení.

„[...] Co kdybych třeba chtěla jít s ním? Proč mě samozřejmě prisoudil mamce? Mně je důvod jasný. Pro taťku je to pohodlnější. Zbaví se starostí a začne, jak se říká, od píky. Jak to, že smí odejít, kdy se mu zamane? Copak nás může odložit jako zavazadla do úschovny?“¹⁰⁰

Posléze ji ale tyto pocity opustí. Když si najde nové přátele, začne brát situaci tak, jak je. To ale Artur nezvládá. Smutek je pro něj skličující. Má strach, že na něj otec časem zapomene. A i když se s ním vídá, v jeho přítomnosti se necítí dobře. Už není členem rodiny. Všechny tyto negativní pocity nakonec vedou Artura k mnohem horšímu prožitku. Pomalu podléhá psychické deprivaci. Začíná psychicky i fyzicky strádat, a chová se podivně.

98 ŘEHÁČKOVÁ, Věra. *Taťko, neodcházej*. Praha: Nakladatelství Erika, 2011, s. 41

99 Tamtéž, s. 83

100 Tamtéž, 2011, s. 45

„Mami, všimla sis Artura?“ [...]

„Artura? Proč bych si ho měla všímat? Poškrábal se? Odřel se? Stalo se něco, co bych měla vědět? Co mi tajíš?“ Mateřská starostlivost nebyla k zastavení. [...]

„Přestaň. Nic z toho, co říkáš.“

Já...možná se mi to jen zdá...ale...Artur se poslední dobou tak nějak divně šklebí. Každou chvíli předkloní hlavu, vypoulí oči a otevře pusy. Vypadá to...docela hloupě. Když jsem ho napomenula, tak říkal, že to dělá samo. On to prý nemůže zastavit.

Ze začátku to dělával jen tak trošku a občas. Ale od té návštěvy u taťky se to zhoršilo. [...]

Artur si byl svého pitvoření vědom, vždyť se kvůli němu stal středem pozornosti spolužáků. Schovával se před nimi. Při vyučování měl hlavu ustavičně sklopenou hluboko na prsa.¹⁰¹

Opět je to Sára, kdo si všimne, že se něco děje. Matka začne hned jednat. Radí se s dětským psychologem. Ten se domnívá, že by dětem pomohla změna prostředí. Psycholog vlastní farmu a celou rodinu tam pozve. Artur skutečně nachází klid, když je blízko zvířat. Sára se v takovém prostředí také cítí dobře. Zde nakonec oba nachází klid a jistoty, které po rozvodu ztratily.

„Slyším štěkání psů, bude to tam tím směrem,“ rozumoval Artur a po dlouhé době se na jeho obličeji objevil úsměv.

Sára se podívala ve stejnou chvíli po mamce. Artur pronesl delší souvislou větu, aniž zahlížel jako bubák. [...]

Artur objímal jednoho ze psů, nějaký chlapec držel za obojek druhého. [...]

Zatímco dospělí se uvelebili pod pergolou u šálku kávy, Sára ztratila přehled o všem, co se odehrávalo doma, ve škole, v partě. Na louce se páslo několik koní. [...] Přistoupila k jednomu hnědákovi a přejela dlaní po bílém pruhu na jeho nose. Pak se s ním pomazlila jako Artur se psem. [...]¹⁰²

Věra Řeháčková svému příběhu přidává na dramatičnosti. Předtím než příběh Sáry a Artura skončí, čeká je ještě několik nečekaných a nepříjemných událostí. Sára čelí pokusu o znásilnění, její matka Tondově posedlosti a v jejím důsledku pak i vážnému zranění.

101 ŘEHÁČKOVÁ, Věra. *Taťko, neodcházej*. Praha: Nakladatelství Erika, 2011, s. 93

102 Tamtéž, s. 106-107

I Sářin otec prožije krušné chvíle způsobené finančními problémy, které ho doženou k pokusu o sebevraždu.

Nakonec se ale vše, v duchu regulí daného žánru, v dobré obrátí a všichni začínají žít nový spokojený život. Tyto krajní události jsou velice specifické, s problematikou rozvodu přímo nesouvisí, jsou patrně projevem autorčiny snahy udržet čtenáře co nejdéle v napětí. V kontextu vývoje literatury pro dívky jsou však spíše dokladem rezignace na uměleckou funkci. Není vyloučeno, že se podobné události mohou týkat dětí, co rozvodem prošly, avšak je to velice ojedinělé a tím pádem pro naši další analýzu zbytečné.

4.1.5 Věra Řeháčková: Zůstaň taková, jaká jsi

Další kniha Věry Řeháčkové, Zůstaň taková, jaká jsi, poprvé vyšla v roce 2005. Vypráví příběh Gábiny a jejího staršího bratra Artura. Do rozvodu se v rodině zdálo vše v pořádku. Otec se ale v poslední době chová jinak. Artur zjistí, že má milenkou. Postupně zjišťuje, že ani s matkou není vše v pořádku. Ta dětem lže a nechodí do práce. Před Gábinou se Artur snaží tyto problémy utajit. Nakonec ale oba zjišťují, že soužití rodičů nefunguje už delší dobu. Matka má také milence. Po rozvodu žije Gábina s matkou a Artur s otcem. Matčin nový přítel má dvě děti. Jeho dcera se spolu s ním nastěhuje ke Gábině a její matce. Gábiny nevlastní sestra se jí snaží z rodiny vyštvat a na místo ní chce v rodině svého bratra. Ani Artur to v nové rodině nemá jednoduché. Arturova nevlastní matka má také dvě děti. Starší z jeho nevlastních sester se ho snaží svést. Artur přestává chodit do školy a pod vlivem událostí se musí odstěhovat k prarodičům. Gábina přestává vycházet i s nevlastním otcem. Nakonec i Gábina musí změnit bydliště a nastěhuje se k otci.

Knihy Věry Řeháčkové popisují problém nefunkční nevlastní rodiny. Obě děti trpí změnou prostředí. Nové rodiny jsou pro ně nevyhovující. Jejich vlastní rodiče se více soustředí na budování svého nového života a o své vlastní děti nemají zájem.

Do rozvodu se vše zdá v pořádku. Ani jeden ze sourozenců nepocítuje žádnou újmu. Rozvod je proto velkým otřesem. Nová situace je pro ně nepochopitelná. Až postupem času zjišťují, co rodiče vedlo k rozvodu, a že tyto problémy se objevily už před časem, ne zčistajasna. Tento fakt je jasně vidět na výpovědi obou sourozenců.

Gábina:

Doposud mi připadalo, že všechno šlape pohodově a že to tak má prostě být. A najednou... Najednou se můj stereotypní život roztočil jako kolotoč. [...]

Divíte se, co mě, zdánlivě klidnou holku, rozhodilo? Co byste vy řekla tomu, kdybyste se jednoho dne vrátili domů, kde pravidelně cvičí váš bráška na housle a cello, a zničehonic by vás přivítala holka? Představila by se vám jako vaše ségra.¹⁰³

Artur:

[...] Přeji si vyrovnat se otci ve všem. Pro mě je vzorem dokonalosti.

Na matce lpím, přestože už nejsem malý chlapec. Mám krásnou matku a kdybych se někdy zamiloval, pak jedině do děvčete jí podobného. [...]

Letošní léto přineslo do našeho rodinného života plno změn, které, jak se ukázalo později, nás všechny poznamenaly.

Už na počátku léta jsem tušil, že něco není v pořádku. Otec totiž odjel na turné do zahraničí. Na údajné turné. [...]

Začal jsem trochu slídit. To, co jsem zjistil, mě šokovalo.

Otec má milenkou!¹⁰⁴

Artur ví, že jeho otec má milenkou a postupně začíná tušit, že i matka není sama. Gábina pochopí, co si Artur o matce myslí a takové tvrzení zásadně popírá. Gábina tak prožívá pocit popření ještě před rozvodem. Nechce přijmout fakt, že by se její rodina mohla rozpadnout.

Pochopila jsem Artura. Připadalo mi to směšné. Pan Ludvík je přece rodinný přítel. Má svou manželku, děti i svůj domov.

Ze zadu jsem Artura objala a přilípla se na jeho záda.

„Jste moc dobrá rodina. Patříme k sobě. Ty to víš. Jen je mi divné, že právě ty mámě nedůvěřuješ.“¹⁰⁵

Dětem se ale nakonec potvrdí nejhorší obavy. Jejich rodina již neexistuje. Zmítají jimi rozporuplné emoce. Artur má na otce vztek, ale zároveň má strach. Nechce o rodiče přijít.

103 ŘEHÁČKOVÁ, Věra. *Zůstaň taková, jaká jsi*. Praha: Nakladatelství: Petra, 2005, s. 5

104 Tamtéž, s. 11-12

105 Tamtéž, s. 17

V tu chvíli ho nenávidím. Rád bych mu ublížil. Obracím se k němu, abych si aspoň vylil vztek. Místo abych do něho bušil pěstmi a řval na něco, sotva slyšitelně jsem ze sebe vysoukal: „Tati...“¹⁰⁶

Gábina dlouho nedokáže danou skutečnost přijmout. Myslí si, že se jí vše jen zdá. Když si uvědomí, že rozvod rodičů je reálný, pocítuje veliký smutek.

Jsem na měkko. Bulila jsem v noci, bulím nanovo. Táta mě k sobě tiskne. Objímám ho kolem pasu. Když je tady, tak se cítím bezpečně.¹⁰⁷

Když vyjde na povrch otcova nevěra, i matka se se svým milencem přestane schovávat. Je-li otec u své přítelkyně, matky partner tráví čas naopak u ní doma. Rozvod na sebe nenechá dlouho čekat.

Stejně jako v próze Heleny Šmahelové si rodiče děti rozdělí do péče. Matka si u sebe nechá Gábinu a otec si k sobě vezme Artura, aby dohlédl na jeho vzdělání. Děti nejenže ztratily rodiče, ale také jeden druhého. Tato ztráta jim bolestně ublíží. Oba cítí veliký smutek.

[...] „Páni rodiče si nás rozebrali jako zboží na tržišti. Jeden kus dostala matka, druhý si přivlastnil otec. Fraška, vid’? Tvoje situace je, Gábi, o něco málo snadnější. Pořád zůstáváš doma. Já vyfasoval nový domov, macechu a... Gábi, já to asi nevydržím...“

Konec. Brečím. Lituji Artura a souhlasím s tím, že zůstat doma, v důvěrně známém prostředí, je jediné plus, které jsem z rozvodu rodičů vytěžila. [...]¹⁰⁸

Obě děti tak získaly nevlastní rodinu. Gábina se svým nevlastním otcem a jeho dcerou nevychází dobře. Matka upřednostňuje nevlastní dceru před Gábinou. Gábina se cítí ukřivděná.

„Proč nezapřáhneš taky Karolínu? Mě jsi honila k nádobí už od třetí třídy.“

„Její máma ji k domácím pracím nevedla. Musí si zvykat postupně. Nesmíme na ni zhurta, Gábi. Pochop, je v novém domově. Všechno chce čas.“

106 ŘEHÁČKOVÁ, Věra. *Zůstaň taková, jaká jsi*. Praha: Nakladatelství: Petra, 2005, s. 27

107 Tamtéž, s. 21

108 Tamtéž, s. 27-28

„Mami, nechtěj po mně, abych ji obsluhovala. Služku jí dělat nebudu. Co se sem nastěhovala, ty se motáš jen kolem ní. Jako bys zapoměla, kdo je tvoje dcera.“¹⁰⁹

Artur se svými novými sestrami zpočátku vychází dobře. Mladší Simona mu připomíná jeho vlastní sestru. Artur jí pomáhá ve škole.

Když jsem se s nimi konečně seznámil a pravidelně je vídal u stolu, zvykal jsem si na ně. Vnesly do strnulé atmosféry trochu humoru.¹¹⁰

Starší Johana se ale časem snaží Artura využít. Artur se do ní zamiluje, ona této situace využije a svádí ho. Otec s přítelkyní na všechno přijdou. Johana si chtěla s Arturem jen užít, později ho vyměnila za jiného. Artur má zlomené srdce a ztrácí chuť ke všemu. Dokonce už ani nehraje na housle jako dřív. Otec se snaží situaci zachránit a odváží Artura ke svým rodičům. Arturův dědeček je také slavný hudebník a svolí, že u sebe s manželkou Artura nechají. Artur zde konečně nachází po rozvodu klid.

Bydlím v luxusní vile svých prarodičů. Jsem spokojený, velice spokojený. Babička s dědou se ve mně jen vidí. Usmířili se s otcem. [...]

Tady jsem volný jako pták a nejsem trpěný host.¹¹¹

Gábina v nové rodině čím dál tím víc trpí. Matka před svou vlastní dcerou upřednostňuje nevlastní. Karolína se v domě roztahuje. Nakonec k sobě matka nastěhuje i Karolínina bratra po té, co Gábina odjíždí na školní výlet. Gábina zjišťuje, že matka jí celý život lhala o svém původu. Gábina si myslela, že její matka pochází z Indie. Náhodou se ale dozví, že matka je Romka. Pátrá po svých skutečných prarodičích a zjištění, že je to pravda, ji hluboce zasáhne. Následně zkolabuje a musí být hospitalizována v nemocnici. Pod vlivem těchto událostí se otec rozhodne koupit dům a vzít si Gábinu k sobě. Gábina tak, stejně jako Artur, vyrůstá bez matky. I když otec v Arturově výchově selhal, v případě Gábiny se mu podaří jí zajistit bezpečné zázemí.

Dědeček mě vzal kolem ramen. „Táta se zmínil, že uvažuje o koupi domu. Chce, a na tom trvám i já, abys měla při cvičení soukromí a pohodu. A nejen při cvičení. Postarali jsme se o Artura a zabezpečíme také tebe. Je tu k mání několik domků. Trval

109 ŘEHÁČKOVÁ, Věra. *Zůstaň taková, jaká jsi*. Praha: Nakladatelství: Petra, 2005, s. 34

110 Tamtéž, s. 41

111 Tamtéž, s. 112

jsem na tom, že při výběru nesmíš chybět. Ideální polovina domu bude totiž patřit tobě.“

Tak tomu říkám překvápko! Civím před sebe, dětinsky svírám dědečkovu dlaň a v duchu si opakuji: Budu mít úplně nový domov! Svě soukromí“ Nikdo mě nebude omezovat!¹¹²

V příběhu je jasně vidět, že došlo k selhání nevlastní rodiny. Matka se více soustředila na svého nového muže a jeho dceru, než aby si všímala potřeb své vlastní dcery. Otec s novou přítelkyní nevěnovali pozornost změně Arturova chování vůči Johaně a nemohli tak zabránit důsledkům z toho vyplývajícím. Nakonec se ale otec ukáže jako ten, kdo dokáže celou situaci uspokojivě vyřešit. O obě děti se dobře postará a zajistí jim nový kvalitní domov. Jeho role je tedy v tomto případě naprosto nezastupitelná. Platí ovšem totéž, co v případě předešlé knihy, kumulováním krizových situací a rezignací na hlubší psychologický profil hlavních postav titul tenduje k trivialitě.

4.1.6 Zuzana Francková: Jak vypadá láska

Knihy Zuzany Franckové, *Jak vypadá láska*, vyšla v roce 1999. Vypráví příběh sourozenců Pavly a Petra. Manželství rodičů je v rozvodovém řízení. Hádky rodičů jsou neúnosné. Oba studovali na vysoké škole, avšak otec musel kvůli rodině přerušit studium. Matka chtěla budovat kariéru a o dceru se musel starat otec. V rodině se cítil nedoceněný a našel si milenku. Jeho manželka se to dozvěděla. Společně se pak rozhodli pro další dítě, aby zachránili manželství. Otec následně svou milenku opustil. Avšak ani o druhé dítě se matka nestarala a svého manžela stále zanedbávala. Otec si proto našel další milenku a tentokrát se jejich manželství rozpadlo. Po rozvodu matka propadne alkoholu a o bratra se musí starat Pavla. Matku čeká léčení, Petra dětský domov. Pavla absenci otce řeší láskou ke staršímu muži, potíže v rodině a stres pak útekem k němu. Situace se vyhrotí v okamžiku, kdy ji tento pod vlivem narkotik zneužije. Pavla musí být hospitalizována. Po těchto událostech se otcova přítelkyně rozhodne, že děti budou bydlet u nich.

¹¹² ŘEHÁČKOVÁ, Věra. *Zůstaň taková, jaká jsi*. Praha: Nakladatelství: Petra, 2005, s. 148

V původní rodině děti trpí častými hádkami. Druhé dítě mělo rodinu zachránit, ale ani po jeho narození se nic nezměnilo. Otec hledá útěchu u další ženy a manželství se rozpadá. Pavla si uvědomuje, že se o ni vždy staral otec, přesto je ráda, když od rodiny odchází právě on. V rodině skončí veškeré hádky. Myslí si, že o ně otec nestál, když si našel jinou ženu. Pavla tedy rozvod přijímá hned jako prospěšnou věc pro všechny. Za rozvod je dokonce ráda, cítí k otci vztek. Jeho novou ženu nenávidí.

*Až do té chvíle, kdy Lilinka pošeptala tátovi sladké tajemství a on požádal o rozvod. Teď musíme ještě vydržet, než se dohodnou o majetek a táta konečně vypadne. Pak snad bude doma klid.*¹¹³

Pavla po otcově odchodu necítí smutek. S rozvodem svých rodičů se netají. Těší se na to, že doma bude klid. Pro jistotu se i hlásí na školu co nejdál od domova. Matka kvůli hádkám často pije a Pavla už s ní nechce žít. Jediné, co jí drží doma, je její bratr. Petr je na svou sestru zvyklý, matka se o něj nestará. Rozvodem se pro něj prakticky nic nemění. Své rodiče do této doby skoro nevidal, takže mu po nich smutno není. Strach pociťuje až tehdy, když Pavla odchází do školy. Neví, kdo se o něj bude starat.

Když ukládám Péťu poslední večer do postele, rozpláče se.

„Co je, Petře, bolí tě něco?“

„Ne, ale bude mi po tobě smutno. Co když si zapomenu něco do školy?“

„Neboj, ty truhlíku, všechno máš připravené. Jen si ráno vezmeš oblečení ze židle a navlékneš tu krásnou novou tašku na záda. Víš, bráško, že ti docela závidím? Takhle krásnou výbavu já tedy neměla.“ Vzlyky trochu ustanou, ale strachu se nezbavil. „A Pavlo, kdo mi bude dávat večeři?“

„No máma přece, kdo jiný?“

„A co když... co když...?“ Neví, chudák, jak říci, co když se zase opije?¹¹⁴

Otec si sice našel jinou ženu, ale usiloval o to, aby získal syna do péče. Věděl, že jeho žena pije a nebude se moct o dítě postarat, až Pavla odjede. Otec o děti zájem neztratil, naopak. Jak bylo řečeno, děti zpravidla do péče získávají matky. Otcové se většinou stáhnou do pozadí a děti pak jen navštěvují. Zuzana Francková ale ve své knize toto pravidlo nepotvrzuje. Otec děti chtěl, ale soud mu nevyhověl.

113 FRANCKOVÁ, Zuzana. *Jak vypadá láska*. Praha: Nakladatelství Petra, 1999, s. 7

114 Tamtéž, s. 8

*Možná že měl jít Petr přece jen s tátou. Nabízel mu to, ale soud rozhodl, že takhle malé dítě potřebuje zejména matku a táta byl příliš slušný, než aby řekl, jak to u nás vypadá.*¹¹⁵

Pavla nastoupí do školy a na internát, a změna prostředí jí prospívá. Nachází nové přátele a konečně se cítí klidná. Když se ale vrací domů, tak zjišťuje, že matka se o Petra nestará. Nezajímá se o to, jestli má co jíst nebo jestli chodí do školy. Matka je zdrcená z rozvodu a syna si nevšímá. Pavla se s ní hádá, ale ničemu to nepomáhá. S bratrem tráví volný čas raději u otce. Zvykli si i na jeho novou ženu. Pavla se s ní dokonce spřátelí.

Já měla jen pár kousků stříbra, ale zlatý prstýnek – to byl vždycky jen sen. Tohle nebyl tátův nápad!

Však taky hned řekl. „Honem si ho zkus, jestli ti vůbec bude. To víš, není z mé hlavy. To Liduška,“ usmál se na ni něžně. [...]

*[...] Rychle jsem si prstýnek navlékla a dala mu velkou pusou. Pak jsem se trochu rozpačitě přiblížila k Lidě. Smím, nesmím? Usmála se a dostala taky pusou. Obě jsme se rozbrečely.*¹¹⁶

Petr rozvod nejdříve přijal s klidem. V momentě, kdy se otci narodí dcera, se však jeho chování mění. Zhoršuje se ve škole a je nemluvný. Role otce v životě jeho syna je tady nezastupitelná. Otec byl ten, u koho našel Petr oporu. Otec byl tím, ke komu mohl utéct, když se matka opila. Nyní má ale vlastní rodinu a Petr se bojí, že na něj otec zapomene. Pavla se o změně jeho chování dozví od jeho učitelky.

*„[...] Jenže teď je plačtivý, nesoustředěný. Jako by ho něco strašně trápilo a já nemůžu přijít na to, kde je problém. A tak ráda bych mu pomohla. Je to moc šikovný kluk. Jenže jestli hodně rychle nezjistíme, co se s ním děje, bude mít na konci roku vysvědčení jedna hrůza. On, jedničkář, teď splete kde co a jde z jedné pětky do druhé,“ [...]*¹¹⁷

115 FRANCKOVÁ, Zuzana. *Jak vypadá láska*. Praha: Nakladatelství Petra, 1999, s. 9

116 Tamtéž, s. 51-52

117 Tamtéž, s. 56

Petr tak opět po rozvodu pociťuje strach. Musel se vyrovnat s tím, že jeho matka o něj nejeví zájem, poté se bál, že ztrácí i sestru a nyní má strach, že přijde i o otce. Matka se rozhodne jít na léčení a chce Petra dát do dětského domova. Tato změna prostředí by mu ale podle Pavly ještě víc uškodila.

„Léčit?“ opakovala jsem po ní v šoku. „Jak léčit?“

„Jak asi,“ pošklebovala se, „jak se léčí alkoholici? V léčebně.“

„Ale to může trvat kolik měsíců. A co Péťa, toho si vezme táta?“ [...]

„[...] Lilinka by dvě děti nezvládla, a tak pofrčí tvůj bratříček s tatínkovým svolením do děčáku. Tak je to.“¹¹⁸

Matka si myslí, že její rozhodnutí Petra neohrozí. Naopak jí přijde rozmazlený a podle ní potřebuje převychovat. Když se to Pavla dozví, tak rychle vymýšlí, jak situaci řešit. Nedávno se seznámila se starším mužem, Majkem, do kterého se zamilovala, a napadne ji, že on by mohl vzít Petra k sobě a ona by se tam o něj starala. Její plán se ale nevydaří. Když za ním s pláčem přijde, on jí podstrčí drogy a pod jejich vlivem ji zneužije. Majk Pavlu obelstí, tvrdí jí, že drogy jsou léky na bolest a ona je s díky přijímá. Od věznitele jí nakonec pomůže utéct kamarádka a Pavla musí být převezena do nemocnice.

Po Pavle utekl z domova od matky i Petr. Utekl ke svému otci, kde ho našla jeho nová žena. Otcova žena zjistí, že její manžel neměl ani tušení o tom, že jeho bývalá žena chce dát syna do domova. Donutí úřady, aby svěřily syna do péče otci. Až Pavlu pustí z nemocnice, půjde také bydlet k otci. Jemu a jeho ženě se podaří dětem zajistit novou fungující rodinu, i když nevlastní.

[...] „Klid, už je to za námi. Z Péti je úplně jiný kluk, ani ho nepoznáš. Ve škole se srovnal a až uvidíš, jak si pyšně vykračuje s kočárkem! Nejsou s ním vůbec žádné problémy. Já teď budu zřejmě ještě pár týdnů na nemocenské, a tak pomůžu a krásně to zvládneme. Jen ty abys už byla zdravá. Pak nám ke štěstí nebude nic chybět, vid’.“¹¹⁹

118 FRANCKOVÁ, Zuzana. *Jak vypadá láska*. Praha: Nakladatelství Petra, 1999, s. 59

119 Tamtéž, s. 87

Autorka v knize ukazuje jasný příklad toho, jak se matka nedokázala s rozvodem vyrovnat. Již před rozpadem rodiny se o děti nestarala a po něm se situace ještě zhorší. Propadne alkoholu a o děti se nezajímá. V knize je jasně patrná role otce, jenž sice od rodiny odešel, ale nezavrhl ji. Je nakonec jediný, kdo se o děti může uspokojivě postarat a se svou novou ženou jim zajistit bezpečný domov. Mohlo by se zdát, že Pavla si našla staršího muže z důvodu ztráty otce. Ve skutečnosti se jen nechala zlákat krásnými řečmi a prožila s ním svou první lásku, která ale v tomto případě skončila tragicky.

Autorka hrdinku staví do mezních situací, které bez pomoci nedokáže řešit. Tematika rozvodu zde slouží jen jako odrazový můstek pro řetězec krajních událostí pro většinu členů rodiny. Emoce, jež se běžně dostavují po rozvodu rodičů jsou zde zjitřeny tragickými důsledky matčina alkoholismu, nedobrovolným užitím omamných látek a sexuálním zneužitím hrdinky. Zřejmá je zde opět rezignace na uměleckou funkci.

4.1.7 Zuzana Francková: Krůček od propasti

Knih *Krůček od propasti* vyšla v roce 2009. Rodiče patnáctileté Nely se často hádají, především ohledně peněz. Otec šetří na všem, kromě domu. Do domu ale kupuje věci, které nejsou potřeba. Nela svou matku často pobízí, aby se rozvedla. Nela už ho také nemůže vystát, donutil ji jít na gymnázium místo na veterinární školu. Poté, co se objeví otcova milenka, matka požádá o rozvod. Nela se s matkou odstěhuje do jiného domu. V novém prostředí si získá kamarádku, která ji vezme do tajného klubu, kde se Nela poprvé zamiluje. Matka si také najde nového přítele. Matčin přítel se v bytě usadí a chová se, jako když mu vše patří. Poté, co chce vyhodit Nelino štěně, ho ale matka z domu vykáže. Nelina láska také nedopadne dobře. Z jejího přítele se vyklube dealer drog. Do svých obchodů zapojí i Nelu a ta je nakonec předvolána před soud. Matka však zaplatí dobrého právníka a Nele je prominut trest. V září pak nastupuje na vysněnou veterinární školu.

V knize se setkáváme s problémem nechtěného dítěte. Nela byla počata neplánovaně. Její matka se v mládí pohádala se svým partnerem, a aby mu ublížila, tak strávila noc s jiným mužem a otěhotněla. S Neliným otcem se rozhodli vzít, ale ani jeden o takový život nestál. Jejich rozepře se projevují častými hádkami, které musí Nela trpět. Otec je navíc tvrdohlavý a despotický. Nedovolí jít Nele na veterinární školu

a ona musí na gymnázium. V momentě, kdy se u jejich domu objeví otcova těhotná milenka, tak manželství končí. Matka se nechá rozvést a s Nelou se odstěhuje. Nela je za rozvod rodičů ráda. Už předtím, když ještě o otcově nevěře nevěděla, často matce říkala, že by od něj měla odejít.

„Já vím, mami, nemáš to s ním vůbec lehké, ale stejně mi pořád nejde na rozum, proč se prostě na všechno nevykašleš. Být na tvém místě, jednoduše za sebou prásknu dveřmi, rozvedu se a zařídím si život úplně jinak. Vždyť ty přece vyděláváš dost, abychom z toho docela dobře vyžily, najaly si společně malý byteček a lebedily si tam v klidu a pohodě. A táta ať se z toho svého pitomého baráku třeba zblázní.“¹²⁰

Nela si přála, aby se její rodiče rozvedli. Smutek, vztek apod. pociťuje spíše když je rodina spolu, než když se rozpadne. Ani na chvíli nepomýšlí na to, že by zůstala s otcem. Otec jí nic nedovolil, donutil ji jít na školu, kterou nezvládá. Proto je po rozvodu šťastná. Po otcovi se jí stýskat nebude. Pociťuje především úlevu od neustálých hádek.

[...] Táta se naštěstí doma zdražoval pouze výjimečně. Slýchala jsem ho pozdě v noci, jak se po špičkách plíží a uléhá na gauč v obýváku, ale ještě častěji přespával někde jinde, takže kdyby nic jiného, mohly jsme aspoň v tomhle ohledu zůstat v klidu. Přinejmenším ubyly obvyklé každodenní hádky, což se mi náramně zamlouvalo a za tuhle cenu jsem byla docela klidně ochotná smířit se s faktem, že letošní svátky zkrátka ještě nějak přežijeme ve starém domově. [...]¹²¹

Když se s matkou odstěhuje, svěřuje se jí s tím, že gymnázium nezvládá. Matka svolí k tomu, aby ze školy odešla a přihlásila se na veterinární školu. Nela si v novém bydlišti získá kamarádku Ivanu, jež ji seznámí s Tonym, do kterého se Nela zamiluje. Nelina matka také dlouho nezůstane sama. Nela je nejprve nadšená zjištěním, že matka už není sama. Když ale jejího přítele pozná, tak se jí nelíbí.

Samou nedočkavostí jsem dveře spíš rozrazila, než otevřela a vzápětí skoro vyjekla zklamáním při pohledu na nevysokého, vlastně spíš malého chlápka s velkou čelní pleší a bříškem, které nedokázalo zakrýt ani viditelně značkové a zřejmě pořádně drahé sako.¹²²

120 FRANCKOVÁ, Zuzana. Krůček od propasti. Praha: Nakladatelství Erika, 2009, s. 15

121 Tamtéž, s. 35-36

122 Tamtéž, s. 82

Nela ale chce, aby byla matka šťastná, a tak si nechá svůj názor pro sebe. Neprotestuje ani proti tomu, aby se k nim František nastěhoval. Postupně se ale František začíná chovat stejně, jako se choval Nelin otec. S tím rozdílem, že František ani nechodí do práce a matka mu neustále posluhuje.

[...] Cestou jsem bezděčně nahlédla do obýváku a naskytnul se mi obrázek, který jsem poslední dobou měla to potěšení vidat prakticky denně. František seděl rozvalený u televize, s neodmyslitelnou cigaretou v koutku a sklenici piva hezky při ruce, zatímco mamina lítala kolem plotny, až se málem potkávala a dělala deset věcí najednou.¹²³

Nela o nevlastního otce nestojí. Zprvu sice matce přála, aby byla šťastná, ale nyní vidí, že se matka žene do stejného manželství, v jakém už jednou byla. František se chová, jako by mu to u nich doma patřilo. Matce nedává žádné peníze na domácnost, naopak ještě bezohledně prodává její starožitný nábytek, aby ušetřili peníze, stejně jako to dělal její bývalý manžel. Vše se změní ve chvíli, kdy si Nela domů přinese psa. František ho zásadně odmítá a chce psa dokonce vyhodit z okna. Matka pak ani chvíli nezaváhá a vyhazuje ho z bytu.

[...] „Neříkám sice, že musíš z mého bytu odejít hned teď, ale byla bych ti opravdu velmi vděčná, kdybys tak učinil co možná nejdřív. Bude to tak nejlepší pro nás pro všechny, tohle jistě sám uznáš.“¹²⁴

Nela pociťuje úlevu. Sice ztratila dalšího otce, i když nevlastního, ale opět toho nelituje. V rodině, kde je kromě matky další člen, se jí nežije dobře. Nejlépe se jim bude žít jen ve dvou. Nevlastní rodina selhala tedy stejně jako vlastní. Nela díky ztrátě otce a posléze i přítele dospívá.

[...] Pro mne ale bylo mnohem důležitější, že se nám úplně a dokonale podařilo vymazat všechny stopy po drahém Františkovi, jako by nikdy neexistoval. Jo, začínalo se opravdu blýskat na lepší časy, [...].¹²⁵

123 FRANCKOVÁ, Zuzana. Krůček od propasti. Praha: Nakladatelství Erika, 2009, s. 101-102

124 Tamtéž, s. 118

125 Tamtéž, s. 120

V knize Krůček od propasti se rozvod zpočátku jeví jako úleva pro všechny zúčastněné. Nela se díky němu zbavila neustálých hádek rodičů. Po odstěhování matky a dcery do nového domova se však objevily další problémy. Jak se ukázalo, matka měla tendenci sblížovat se s muži, kteří byli stejné nebo podobné povahy jako její bývalý manžel. Poté, co k sobě matka nastěhovala svého nového přítele, začala Nela trávit více času mimo domov. Nechtěla žít v bytě s mužem, který byl stejný jako její otec. Matka svým jednáním donutila Nelu řešit další problémy. Naštěstí matka záhy zjistila, jaký její nový přítel je, a rozešla se s ním. Tím Nela konečně získala harmonický domov.

V soudobých prózách pro dívky, jako jsou ty od Věry Řeháčkové a Zuzany Franckové, vidíme, že se jejich autoři snaží hromadit závažné problémy. Problém rozvodu je zde zastíněn dalšími tragickými událostmi. Objevuje se téma alkoholismu, drog nebo sexuálního zneužití. Tato snaha udržet čtenáře v napětí je uplatňována na úkor umělecké funkce. Knihy jsou poměrně krátké a každý problém je rozebrán jen okrajově. Autoři tak nezabíhají příliš do hloubky a její příběh pak vyznívá poněkud fádně.

4.1.8 Jarmila Dědková: Křehčí než porcelán

Kniha Jarmily Dědkové, Křehčí než porcelán, poprvé vyšla v roce 1997. Vypráví příběh sedmnáctileté Kláry a její mladší sestry Simony. Otec od rodiny odešel už před několika lety. Simona otce nikdy neviděla a Klára má na něj jen matné vzpomínky. Rozvod se nejvíce podepsal na matce. Skoro se neusmívá a je mlčenlivá. Před okolím se ale tváří, jako když je vše v pořádku. Svému bývalému manželovi chce dokázat, že se bez něj sama obejde a že dokáže dcerám vytvořit vhodné prostředí k rozvoji jejich talentu. Nutí je tudíž do učení, chce, aby měly vynikající prospěch. Netýká se to jen školy, ale i zájmových kroužků. Klára se má stát baletkou a Simona klavíristkou. Pomocí výborných výsledků svých dcer se matka snaží ukázat, že na vše stačí sama a že dokáže své dcery uspokojivě vychovávat. Tento plán jí ale nevychází. Dívky nechtějí nikomu nic dokazovat, a především ne svému otci, kterého skoro neznají. Zatímco Kláru její otec nezajímá, Simona se o něm chce dozvědět víc. Rozhodne se otce navštívit. Zjistí však, že on o ni nestojí. Z matčiny strany je největší tlak vyvíjen právě na Simonu. Ta ho ale není schopná unést a vyhledá dětského psychologa, s nímž ji seznámila Klára. Klára zjistí, jak se Simona cítí a snaží se matce domluvit. Ta však

nechce nic slyšet. Zdá se jí, že v její rodině je vše v pořádku. Až poté, co se jeden Simonin spolužák pohřešuje, protože kvůli špatnému vysvědčení nepřišel domů, tak se matka rozhodne své chování změnit.

Otec už s rodinou několik let nežije. Matka je posedlá tím, aby dívky ve všem vynikaly a ukázaly otci, že se obejdou i bez něj. Klára se však zranila a nemůže se stát vynikající baletkou, a tak se matka soustředí především na mladší Simonku, která se podle ní stane nejlepší klavíristkou. Simona o nic z toho ale nestojí a nesnaží se. Matka se tak na ni ustavičně zlobí a vyvíjí na ní nepřiměřený tlak.

„Kdybys místo flákání víc cvičila, mohlo všechno dopadnout líp! Myslíš si, že ti noty naskáčou do prstů?! Někteří hráli jako hotoví umělci. S takovým citem a úplně bez chyb! Žádný nezůstal u klavíru sedět jako ty. Tys měla okno! Kdybych ti to pořád neříkala - -“¹²⁶

Simona po rozvodu trpí. Otce sice nezná, odešel od rodiny, když byla ještě malá, ale matka jí neustále něco vyčítá. Simonka nechápe, proč musí dokazovat něco člověku, kterého ani nikdy neviděla. Tento tlak způsobuje, že se Simona zhoršuje ve všem, co jí do té doby nedělalo problémy. Má špatné známky ve škole, klavír už ji nebaví a nemá chuť ani k tomu, dělat něco jiného.

Jenže sotva začal školní rok, začalo se množit i napětí v bytě. Jako před bouřkou. Bylo úplně jedno, že Simka šprtala už v srpnu. Její výsledky tomu stejně neodpovídaly. [...] Mamka se chytala za hlavu, zlobila se – a pak přestávala mluvit. Nekomunikovala.¹²⁷

Rodina trpí ztrátou komunikace. Matka se po každém neúspěchu svých dětí uzavírá do sebe a nevšímá si potřeb svých dcer. Klára se snaží matku usměrňovat, domlouvá jí, aby na Simonku tolik netlačila, ale domluvy vždy pomohou jen na chvíli. Simona pak přinese další špatnou známku a vše je zase při starém. V takových chvílích Simona myslí na otce, přemýšlí, co by si o ní myslel, kdyby ji znal. Nejspíš by s ní ale také nebyl spokojený, stejně jako matka.

[...] A přece by tolik k něčemu chtěla být, aby z ní maminka měla radost.

Měl z ní radost táta: Aspoň když se narodila?

126 DĚDKOVÁ, Jarmila. *Křehčí než porcelán*. Praha: Vydavatelství Víkend, 1997, s. 5

127 Tamtéž, s. 19

Asi těžko. Už měl Kláru, která mu byla podobná. Viděla ho na fotografii. Simona není podobná žádnému. Ani tátovi, ani mámě. Ani zjevem, ani inteligencí.

K čemu je potom na světě, když nikomu nedělá radost?¹²⁸

Když Klára se Simonou náhodou otce potkají, tak Klára lže o tom, jak se mají. Stejně jako matka nechce, aby otec věděl, že se jim nedaří dobře. Otec o ně jeví zájem jen naoko, jinak má svou novou rodinu a jeho dcery ho příliš nezajímají. O to víc chce Klára, aby si myslel, že se bez něj mají dobře. Stále mu neodpustila, že od nich odešel.

„Co dělá maminka? A jak vám to jde ve škole?“

„Skvěle,“ zopakovala Klára a Simonka na ni v údivu pohlédla.

„Mamka se má taky dobře. U nás je všechno v pohodě.“¹²⁹

Setkání s otcem silně zapůsobí na Simonu. Teď už ví, jak vypadá a ví, kde se svou novou rodinou bydlí. Od té chvíle na něj často myslí. Rozhodne se otce navštívit. Měla narozeniny a myslí si, že jí táta taky musí dát dárek. Otec ale není doma, když za ním přijde. V bytě ji nepřilíš vlídně přivítá jeho nová žena. Je na Simonu zlá, vyčítá jí, že jen z otce chtějí dostat víc peněz.

„[...] My se máme co ohánět, protože já nepracuji, jsem s malým doma. A on toho taky moc nevydělá. Ještě aby platil alimenty. Ta tvoje sestra miní studovat vysokou školu?“

Simona přikývla. „Bude z ní psychologka!“

Pavla Benešová druhá se ušklíbla a popleskala Honzika po zadečku navysoko pokrytém plínou.

„Psychologka. To mu stejně děláte schválně, aby vám co nejdýl šly peníze. Vy jste teda rodinka!“¹³⁰

Simona je zklamaná. O tom, že byla za otcem matce neřekne. Ví, že by jí ublížila, a matka by se na ni zlobila. Situace v rodině se částečně změní o vánočních svátcích. Matka onemocní a na Štědrý den ji musí odvézt do nemocnice. Když je matka pryč, Simona opět uteče za otcem. Ten jí pak přiveze domů i s novou panenkou, co jí koupil. Klára nechápe, proč to udělal. Má na otce vztek i po tolika letech. S jeho odchodem se nikdy nesmířila.

128 DĚDKOVÁ, Jarmila. *Křehčí než porcelán*. Praha: Vydavatelství Víkend, 1997, s. 27

129 Tamtéž, s. 59

130 Tamtéž, s. 82

„Proč?“ řekla nahlas a v očích měla zlost. „Proč to děláš?“

Zvedl k ní oči. „Nevím, o čem mluvíš.“

„Proč na ni hraješ divadýlko? Víš, jak si na tebe zvykne? Až tě přestane tahle role skvělého táty bavit nebo až ti ji někdo zatrhne – víš, co to s ní udělá? Není na tom nejlíp, a tohle ji zlomí úplně.“¹³¹

Klára situaci odhadla správně. Otec z jejich života zmizel znovu a už za nimi nikdy nepřišel. Když se maminka vrátí z nemocnice, je jako vyměněná. Nezlobí se, povídá si s dcerami a všechny starosti jsou pryč.

Nikdy se takhle Kláře nepřiblížila. Snad poprvé s ni mluvila jako s dospělou. Plné tři dny nehonila Simonku do učení. Povídal si, hrály Člověče, nezlob se a koukaly na televizi. Jako kdyby chtěly dohnat všechno, co o Vánocích zameškaly. [...]¹³²

Když ale začne škola, zase je vše jako dřív. Matka se zlobí, že se o prázdninách neučili. Na Simonu je opět vyvíjen tlak a ona už není schopná ho unést. Před časem se díky Kláře seznámila s dětským psychologem. Když se její prospěch a všechno ostatní začne zhoršovat, tak ho vyhledá. Klára se to od něj dozví a snaží se mu sjednat schůzku s matkou. Matka je ale proti, nikdo jí nemusí radit v tom, jak má vychovávat své děti.

„K žádnému léčení nedám svolení! Psychiatr! Simona není blázen,“ vyhrkla posměšně a Klára skousla spodní ret.¹³³

Matka své chování změní až ve chvíli, kdy zjistí, že jeden ze Simoniných spolužáků se pohřešuje. Kvůli špatnému vysvědčení raději nešel domů. Matce dojde, že by se něco podobného mohlo stát i její dceři. Rozhodne se nakonec sejít s psychologem.

„[...] Říkal, že když se zabije, rodiče si oddychnou.“ [...]

„Kluci říkali, že se chystal do tunelu, aby ho přejel vlak. Ale tam ho nenašli. Jeho maminka dnes byla ve škole a hrozně brečela. Kdyby si chtěla oddychnout, asi by nebrečela, že? [...]“ [...]

[...] Co řekla Simonka, ji vyděsilo. I jí hrozili špatnou známkou z matematiky – napadlo by jí taky něco tak strašného? [...]

Otevřela dveře a nepatrně vydechla, když se za ní ozvalo úplně potichu:

131 DĚDKOVÁ, Jarmila. *Křehčí než porcelán*. Praha: Vydavatelství Víkend, 1997, s. 117

132 Tamtéž, s. 135

133 Tamtéž, s. 169

„Klára... ten doktor Novotný... kdy se za ním mám zastavit?“¹³⁴

Jarmila Dědková ve své knize prezentuje takový typ neúplné rodiny, kdy se rodič, jenž se od děti stará, snaží, aby tomu druhému dokázal, že bez něj dokáže žít. Svě děti používá jako nástroj. Výborným prospěchem a dovednostmi chce matka svému bývalému manželovi ukázat, o co díky svému odchodu přišel. Jak se otec choval, když ještě s rodinou žil, není v knize popsáno. Nejspíš odešel kvůli jiné ženě, ale to může být jen jedna z možných variant. Dívky pro otce nesmutní. Klára se na něj zlobí a pro Simonu je jen někým, kdo jí dal panenku. Žádný blízkých vztah s ním nemají a jeho ztrátu pociťují jen prostřednictvím matčiny nároků.

Stejně jako v knize Věry Řeháčkové, Taťko, neodcházej, se objevuje téma spolupráce s dětským psychologem. V obou případech psycholog pomůže dětem se vyrovnat s jejich situací. U Věry Řeháčkové psycholog pomáhá mladšímu Arturovi tím, že ho přivede na farmu, kde se Artur stará o psy a nachází zde klid. V knize Jarmily Dědkové mladší Simona vyhledá psychologa sama. Psycholog zde vyřeší Simoniny problémy ve škole a snaží se kontaktovat matku. Nakonec matka svolí a setká se s ním, což vede k tomu, že se situace v rodině po konzultacilepší.

Tematizace odborné pomoci se objevuje v knihách pro děti a mládež častěji až v posledních letech. Souvisí to patrně s rozvojem psychologie, která se až v posledních desetiletích začala zabývat celými rodinami, a ne jen samotnými jedinci, jak již bylo popsáno v teoretické části.

4.1.9 Jitka Komendová: Sněhobílá kráska

Knih Jitky Komendové, Sněhobílá kráska, vyšla v roce 2001. Patnáctiletá Michaela je rozmazlená. Její rodiče jsou vážení lidé, mají restauraci, kam chodí známé osobnosti. Kvůli práci ale nemají na Michaelu čas, jen jí dávají peníze. Rodiče se nehádají, otec jen čas od času matce vyčítá, že se neumí bavit s váženými lidmi a znemožňuje ho. V poslední době však otec tráví méně času doma. Michaela zjistí, že chodí za jinou ženou do nočního baru. Michaela matce otcovu nevěru prozradí. Matka chce, aby rozvod proběhl klidně a odstěhuje se s dcerou z města. Michaela se na

134 DĚDKOVÁ, Jarmila. *Křehčí než porcelán*. Praha: Vydavatelství Víkend, 1997, s. 174-175

venkově zamiluje do koní a prožívá zde i svou první lásku s chlapcem. Nakonec si i matka najde nového přítele.

Patnáctiletá Michaela je zvyklá na přepychový život. Své povýšené chování přebírá od otce. V tom je jasně patrný jeho vliv na ni. Michaela je drzá, chová se neuctivě k lidem, co jsou pod její úroveň. Po vzoru otce se chová nevhodně i k matce. Michaela a otec jsou ti, kdo udržují svým chováním navenek vysoký společenský standart. Michaela ale občas jen zkouší, co jsou její rodiče schopni unést. Matku sice popichuje, ale ví, že je to ona, kdo se o ní stará. Otec nikdy nemá čas.

[...] „Měla bys trochu shodit, mamko, takhle to není ono.“

Po tátových slovech, která následovala, lituji všeho, co jsem řekla. Místo toho, aby se své ženy zastal a mě uzemnil, využil můj výpad k tomu, že si přihřál svoji polívčičku. A to jsem nechtěla.

„Vidiš, Věro, i Michaela si toho už všimla. Přebytečné kilogramy jsou vidět. Udělej s tím něco, dřív než bude pozdě.“¹³⁵

Otec se ale poslední dobou chová jinak. Často se rozčiluje i kvůli malichernostem. Michaela otcovo chování prohlédne dříve než matka. Její spolužačka jí prozradí, že se o otci povídá, že chodí do nočního podniku. Michaela pomluvy odmítá, její otec by tohle neudělal. Prožívá tak pocit popření, nevěří, že by se tohle mohlo stát v její rodině.

„[...] Někdo totiž říkal, slyšela jsem to, že tvůj táta chodí k Červené Lampičce. Prý dost často. Nevíš o tom něco náhodou?“ Nevinně znějící otázka mi nažene ruměnek do tváře a divoce se vrhnu k Šárce. Než mě někdo stačí zastavit, přiskočím k ní a vlepím jí pořádnou facku. [...]

„Lhářko, takhle se do nikoho nebudeš navážet. Jestli ti to nestačilo, mohu ti přidat,“ soptím vztekle a Lenka má co dělat, aby mě udržela v klidu.¹³⁶

I když Michaela pomluvám nevěří, přesto jí otcovo podivné chování přiměje o nich přemýšlet. Rozhodne se otce sledovat. Když zjišťuje, že pomluvy byly pravdivé, cítí vztek. Zlobí se ale především kvůli tomu, že otec tak hluboko klesl. Najít si ženu lehkých mravů je pod jeho úroveň. Michaela cítí i smutek, ale jen nepatrný. Tak jako

135 KOMENDOVÁ, Jitka. *Sněhobílá kráska*. Praha: Nakladatelství Erika, 2001, s. 6

136 Tamtéž, s. 17

všechny děti z úplných rodin nepočítala s tím, že by se něco takového mohlo stát. To, co považovala za bezchybné manželství, se rozplynulo.

*[...] Utrpěla má naivní, dětská představa o bezproblémovém manželství mých rodičů. Nikdy jsem si nepřipouštěla, že by k něčemu takovému mohlo dojít i u nás. Naši se k sobě vždycky chovali pěkně, alespoň v mých očích to tak vypadalo. Jenže skutečnost byla asi jiná. [...]*¹³⁷

Michaela se rozhodne matce říct pravdu. Matka už ale delší dobu tušila, že otec má jinou ženu. Nechce otci ztropit scénu, za hodně mu vděčí, a tak se chystá rozvést v klidu. Michaela se s rozvodem rodičů nechce nikomu svěřit. Před kamarádkami se chová, jako kdyby se nic nestalo. Znovu tedy prožívá popření. Nejprve nemůže uvěřit tomu, že si otec našel jinou, a poté tomu, že se její rodina se rozpadla.

[...] „Nestydiš se ani trochu? Necháš mámu kvůli nějaké... kvůli Lampičce? Je mi stydno, když vím, kam po večerech chodíš. Nejsi můj táta, teď už ne!“

„Co blázníš, Michaelo?“ Táta mě pevně chytne za ruku a lomcuje mnou. Jako kdyby to mohlo k něčemu vést. „Takhle se o Veronice nebudeš vyjadřovat. Je to slušná mladá dívka, nemá se zač stydět.“

„Viděla jsem vás dneska večer, když jste odcházeli od Červené Lampičky, je to normální šlapka.“ Okamžitě následuje facka. [...]

„Mně nemusíš nic vysvětlovat, tati. Ať dělá v tomhle podniku cokoliv, pohrdám jí. Musí v ní být něco zkaženého, když mi s klidným vědomím bere tátu. Normální ženská by to nikdy neudělala.“

*Rozbrečím se a uteču do svého pokoje. Zavrtám se pod deku, zacpu si dlaněmi uši. Nechci nic slyšet. Je konec, definitivní konec.*¹³⁸

Další rána pro Michaelu je, že se s matkou musí odstěhovat. Otcova milenka je těhotná a on ji chce mít u sebe. Otec požaduje, aby se odstěhovaly pryč z města. Nechce, aby se náhodně potkávali. Michaela tak musí opustit známá místa, vzdát se všech aktivit, které byla zvyklá provozovat. Přestěhuje se s matkou do malého domku a její život na vysoké noze končí. Po rozvodu se Michaela nestýská po otci, ale především po jejím přepychovém životě. Teď jsou s matkou na všechno samy a musí se

137 KOMENDOVÁ, Jitka. *Sněhobílá krásk*a. Praha: Nakladatelství Erika, 2001, s. 23

138 Tamtéž, s. 28-29

uskromnit. Její matka vezme každou práci, která se nabízí. To ale Michaela nechápe. Do této doby problémy s penězi nikdy neměly.

„Ne, budu pomáhat v kuchyni.“

*„To nemyslíš vážně, mami! Se střední školou půjdeš mýt nádobí? Víš, jak budu vypadat ve škole, až se mě budou ptát na tvoje zaměstnání? Uříznu si kus ostudy. Snad by bylo lepší, kdyby sis nenašla práci žádnou.“*¹³⁹

V novém domově se Michaela necítí příliš dobře. Ani do nové školy se nesnaží zapadnout. Když ale zjistí, že poblíž jejího domova jsou stáje s koňmi, všechny starosti mizí. Učaruje ji hlavně krásná bílá kobyla. V jejím sedle zapomíná na vše špatné, co se jí do té doby přihodilo.

*„Myslím, že je to mnohem lepší,“ řeknu popravdě, protože nechápu, jak jen jsem dřív mohla koňmi pohrdat. Připadám si totiž jako v sedmém nebi. Sedět v koňském sedle je něco bezvadného.“*¹⁴⁰

Další starosti se dostaví ve chvíli, když se matce udělá zle. Kvůli příšerným bolestem musí matka do nemocnice a Michaela zůstává na všechno sama. V zoufalství zavolá otci. Pořád je to pro ni nejbližší člověk hned po matce. Otec za ní však přijede se svou přítelkyní a to Michaelu těžce raní.

„Volala jsi, že je máma v nemocnici, připadala jsi mi vylekaná a nešťastná, tak jsem se na tebe přijel podívat. A ty vyvádíš jako malé dítě. Kdy už z toho vyrosteš, Michaelo? Nepozveš nás dál?“ Zkoprněle na něj civím, nechápu už vůbec nic.

„To nemyslíš vážně, tati? Dál vás opravdu nepozvu. Pochopila bych, kdybys mě přijel utěšovat sám, ale takhle? Nezdá se ti zvrácené, když po mně chceš, abych pozvala na návštěvu i tu tvoji Lampičku? To trochu přeháníš, jsi ubohý, tati.“

*Než se vzpamatuji, dostanu pořádnou facku, to asi za tu Lampičku. [...] To už je na mě moc, z očí mi vytrysknou slzy, bleskově zapadnu dovnitř, zabouchnu za sebou dveře a zamknu na dva západky.“*¹⁴¹

139 KOMENDOVÁ, Jitka. *Sněhobílá krásk*a. Praha: Nakladatelství Erika, 2001, s. 49

140 Tamtéž, s. 76

141 Tamtéž, s. 93

Tímto setkáním pro Michaelu otec přestává existovat. To, že si dovolil za ní přivést i svou milenkou, je pro ni neomluvitelné. Michaela si konečně uvědomuje, že jejich společenské postavení bylo jen pozlátko. Otec si zřídil restauraci a najednou neměl na nic čas. Cítil se být váženým člověkem a jeho dcera se tak cítila taky. Avšak toto pozlátko nakonec zničilo celou rodinu.

[...] Nejprve se mi to líbilo, protože se změnou životního stylu souvisel můj vzestup na kvalitativním žebříčku mých vrstevníků, protože jsem byla rázem dcera bohatých lidí, o které je zájem.

Jenže pozdě jsem přišla na to, že šlo vlastně o pouhé pozlátko, které není k ničemu. Tátovo podnikání znamenalo ve svém důsledku konec nejen mým naivním představám a iluzím, ale i manželství a celého rodinného života.¹⁴²

Michaela těžce nese rozvod svých rodičů. Spíše ale než ztrátu rodiny vnímá ztrátu svého společenského postavení. Otec jí v životě nechybí. Poté, co zjistila, že si našel milenkou, otce zavrhne. Po čase ale Michaele dochází, že společenské postavení není důležité. V novém domově se nakonec zabydlí a nachází zde klid.

Knihy Jitky Komendové je typickým příkladem prózy, kde dívka nachází klid u koní. Díky tomu, že se Michaela začne starat o koně, zapomíná na všechny problémy, které má. Rázem jí nezáleží na tom, kde bydlí. Nepotřebuje fitness centrum ani nic podobného k tomu, aby byla šťastná. Koně vyplní tu prázdnotu, kterou po rozvodu cítila.

Motiv koně je typický pro dívčí romány, jak bylo popsáno v teoretickém úvodu této kapitoly. Autoři fenomén koně hojně využívají. Stává se v rámci daného žánru jakýmsi klišé, které se neustále opakuje.

4.1.10 Jana Ottová: Tarzanka

Knihy Jany Ottové, Tarzanka, vyšla v roce 2006. Zuzaně je šestnáct let a její rodiče jsou rozvedení. Matka Zuzaně často říká, že z ní nic nebude, protože jí chybí otcův dohled. Aby svou dceru trochu usměrnila, sežene jí brigádu ve stájích, protože Zuzana miluje koně. Otec se dříve Zuzaně ozýval, ale poslední dobou už jí nepíše. Zuzana za ním uteče, ale ve městě cítí stále větší smutek po matce. Vrací se za matkou.

¹⁴² KOMENDOVI, Jitka. *Sněhobílá krásko*. Praha: Nakladatelství Erika, 2001, s. 94

Matka se seznámí se zdejšími veterináři a ten se postupně stává členem nové rodiny. Zuzana svou úzkost z rozvodu potlačí tím, že se věnuje záchraně koní.

Po rozvodu se musela Zuzana s matkou odstěhovat z města. Zuzaně se zdá nespravedlivé, že se musela všeho vzdát. Ztratila všechno, na co byla ve městě zvyklá.

Bydlela tady na farmě v podnájmu v malé podkrovní mansardě. Prý to bylo štěstí, že dostala práci s ubytováním. Byla účetní a určitě dost dobrá, když ji zaměstnal majitel farmy a podnikatel známý po celém kraji. Zuzaně to však jako štěstí vůbec nepřipadalo. Bylo to nejhorší, co ji mohlo v životě potkat. Odstěhovat se z města na venkov! Od kamarádek, od diskoték a hlavně od táty.¹⁴³

Vše dává za vinu matce. To matka ji odvedla z města, s otcem se přece nikdy rozvést nemusela. Matka jí sehnala brigádu ve stájích, protože Zuzana miluje koně. Ta to ale vnímá jako další křivdu. Musí pracovat, aby si mohla koupit něco hezkého na sebe a nemá žádný čas pro sebe.

„Mohli jsme zůstat ve městě, nemusela ses rozvádět s tátou!“ [...]

Necítila se však provinile. Měla pocit, že ji nikdo nemá rád, všichni jí jen ubližují. [...] A ještě ke všemu musí držet jako otrok s vidlemi, aby si mohla koupit něco na sebe [...]¹⁴⁴

Myslí si, že o ni nikdo nestojí. Ani otec. Už dlouho se jí neozval. Otec jí schází. Knížku, co od něj dostal k Vánocům, nosí neustále u sebe. Když ji ztratí, cítí velký smutek. Bylo to to jediné, co jí po otci zůstalo. Jeho role v jejím životě je nezastupitelná. Má ho raději než matku, on ji neodvedl od toho, co měla ráda.

[...] Nechal ji ležet pod stromem. Slzy jí vyhrkly do očí. Její nejmilejší knížka! Dostala ji od táty k Vánocům! A je v ní věnování! A teď je nenávratně ztracená. [...]¹⁴⁵

Zuzana se rozhodne za otcem utéct. Cestou ale často vzpomíná na matku, na rady, které jí dávala apod. Ale nechce s ní žít, musí za otcem. Přesto má jisté pochybnosti. Neví, proč se otec neozývá a proč po rozvodu nebydlí s ním.

143 OTTOVÁ, Jana. *Tarzanka*. Praha: Nakladatelství Petra, 2006, s. 23

144 Tamtéž, s. 24

145 Tamtéž, s. 25

Táta bude určitě rád, že ji vidí. Představovala si, jak ji vítá a objímá. Jak ji zavede do jejího pokojíku a bude šťastný, že už není sám. [...] A máma je může navštěvovat. Je to její věc, že od táty odešla, ale přece k tomu nemůže nutit i ji!

Proč o ni ale táta nebojoval? Přece jí mohl nabídnout hned od začátku, aby zůstala u něho. V tom asi byl nějaký háček.¹⁴⁶

Poté, co dorazí do města, se necítí tak dobře, jak si představovala. Začíná se jí stýskat po klidném venkově a po čistém vzduchu. Otec není doma a Zuzana má čas na přemýšlení. U všech jejích zážitků v životě byla jen matka. Otec byl bůhví kde, to jí nikdy předtím nedošlo.

A tamhle pouštěly s mámou draka. Ještě teď se usmívala, jak se jim zamotala šňůra do větví stromů a jak máma kvůli ní lezla na strom, aby přestala brečet. Kde byl tenkrát táta? Na to už si nepamatovala.¹⁴⁷

Zuzana vyčerpáním usne u dveří otcova bytu. Najde ji tam jeho nová žena. Pro Zuzanu je to šok, nevěděla, že se otec oženil.

„Čekám tady na tátu.“

„A kdo to je?“

„Pan Malý.“

„Ale on není doma, vrátí se až zítra. Je na služební cestě.“

„A jak to víte?“

„Já jsem jeho manželka.“

Zuzka zůstala zírat s otevřenou pusou. Manželka! Táta se oženil!¹⁴⁸

Zuzaně dochází, že rozvod nebyl nápad její matky. Cítí se zrazená. Otec, ke kterému vzhlížela, je opustil. Vinila matku neprávem. Všechno se najednou zdá tak jasné. Otec odešel, protože si našel jinou ženu. Musel si ji vzít, protože s ní čeká dítě.

Před tebou se nerozbrečím, to si teda piš. Tu radost ti neudělám! Odvedla jsi nám tátu! Jinak by se asi s mámou nerozvedl. To ty za všechno můžeš!¹⁴⁹

146 OTTOVÁ, Jana. *Tarzanka*. Praha: Nakladatelství Petra, 2006, s. 38-39

147 Tamtéž, s. 40

148 Tamtéž, s. 43

149 Tamtéž, s. 45

Po jejím domově se jí teď stýská ještě víc. Stydí se za to, že utekla z domu. Lituje maminku, které nechala jen obyčejný vzkaz. Otec je pro ni najednou nepodstatný. Sám se rozhodl, že od rodiny odejde. Matka se s dcerou musela přestěhovat, neudělala to ze svobodné vůle. Na druhou stranu ale matce nedokáže odpustit, že jí neřekla o otcově novém životě. Domů se vrátit nechce. Nakonec jí však dochází, že se nemůže schovávat věčně.

*Smysl pro povinnost v ní zvítězil a taky přece jen pocítila výčitky svědomí. Od mámy to schytá... [...]*¹⁵⁰

Zuzana nakonec nachází útěchu u koní. Začíná zde nový život. Plně se soustředí na svou práci ve stáji. Ještě spolu s několika lidmi zakládá organizaci na záchranu koní a na rozvod už ani nepomyslí. Prožívá zde i svou první lásku. Matka nakonec také nezůstane sama a Zuzana získá nevlastního otce. Její nová rodina funguje bez problému. Biologický otec už jí nechybí.

Zuzka byla ráda, že nejsou na Vánoce samy dvě. Táta jí poslal k Vánocům pohled a ona jemu také, ale jinak nic víc. Dárek mu nekoupila a on? Kdoví.

*Při večeři si tiše povídali a dělali plány na stěhování. Pavel chtěl, aby se nastěhovali do jeho domu a chtěl ho na jaře začít přestavovat.*¹⁵¹

V knize Jany Ottové není rozvod klíčovým tématem. Vše s ním spojené se odehraje na samém začátku knihy a poté už upadá v zapomnění. Zuzana zpočátku pociťuje stesk po otci a ten ji donutí k němu utéct. Následně ale zjišťuje, že tu pro ni vždy byla především matka. Otec se nezajímal tehdy a nezajímá se ani teď. Toto zjištění je pro ni sice bolestné, ale nakonec jí pomůže se s tím vyrovnat. Když se vrátí k matce, tak se soustředí především na práci ve stájích.

Tarzanka je tedy další knihou, kde mají hlavní úlohu v životě dívky koně. Velkou část knihy tráví Zuzana jen v jejich přítomnosti. Sledujeme, jak si k nim postupně vytváří silný vztah. Na konec si svůj život bez koní nedokáže představit. Ve stájích dokonce prožívá i svou první lásku. Koně tak působí terapeuticky, Zuzana díky nim dokáže potlačit stesk po otci.

150 OTTOVÁ, Jana. *Tarzanka*. Praha: Nakladatelství Petra, 2006, s. 56

151 Tamtéž, s. 118

I zde se tedy také objevuje fenomén koně, který je specifický pro žánr dívčího románu. Kůň se stává modelovým typem, který se objevuje ve většině próz pro dívky.

4.2 Závěrečné shrnutí

Ve většině knih, jež byly pro tuto práci vybrány, sledujeme prožitky hrdinů těsně po rozvodu. Rodiny před rozvodem jsou zde prezentovány jako dysfunkční. Rodiče se zde často hádají a otcové tráví více času mimo domov. Tento model se v knihách objevuje nejčastěji. Pouze u třech knih z výběru sledujeme hrdinky dlouhou dobu po rozvodu. Jmenovitě jde o díla Jak namalovat ptáčka, Markétin zvěřinec a Křehčí než porcelán. Autoři této situace využívají k tomu, aby ukázali, že rozvod ovlivňuje život dítěte i po letech.

Hlavními postavami všech vybraných knih jsou především dívky. Chlapci, jakožto sourozenci hlavních hrdinek, jsou zde spíše vedlejšími postavami, případně působí jako lakmusový papírek problémů v rodině. S výjimkou knihy Zůstaň taková, jaká jsi, kde se v pozici vypravěče střídá dívka a chlapec.

Autoři volí pro své knihy hrdiny ve věku od pubescence po adolescenci, což je přibližně od 12 do 21 let věku. Děti mladšího školního věku, tedy od 12 let níže, se v knihách vyskytují spíše jako mladší sourozenci hlavních hrdinů. Výjimkou zde je próza Ivana Klímy, Markétin zvěřinec. Hlavní hrdince této knihy je 11 let. Věk je patrný především ze způsobu jejího nahlížení na svět. Lidí ve svém okolí připodobňuje k různým zvířatům. Má trochu naivní představy o tom, jak to v životě chodí. Věří, že se její otec jednoho dne vrátí. Toto sledujeme i u ostatních hrdinů knih v tomto věku. V knihách Velké trápení, Tatko, neodcházej a Jak vypadá láska, má hlavní protagonistu mladšího sourozence, jenž stále věří, že se vše v dobré obrátí.

Obecně lze říci, že nejčastějšími pocity, jež se po rozvodu v próze objevují, jsou popření, smutek a vztek. Výjimečně se objevuje vina.

Popření lze nejzřetelněji sledovat v knihách Velké trápení, Markétin zvěřinec a Sněhobílá kráska. V próze Velké trápení se popření projevuje tak, že se Jana snaží před svými spolužáky rozvod zatajit. V knize Markétin zvěřinec pak tím, že Markéta nehodlá rozvod svých rodičů přijmout. Chová v sobě přesvědčení, že otec jen odjel na

výlet, tak jako to dělával dříve. V díle Sněhobílá kráska lze známky popření vysledovat ještě před rozvodem. Michaela se o otcově nevěře dozvídá ve škole. Toto tvrzení však považuje za pouhou pomluvu.

Co se týká smutku, tak ten se více či méně objevuje v každé z vybraných próz. Nejvíce však v knihách Velké trápení, Jak namalovat ptáčka, Markétin zvěřinec, Tatko nedocházej a Tarzanka. V dílech Velké trápení a Jak namalovat ptáčka hrdinky nejvíce pociťují smutek po ztrátě matky. Hrdinky matku ve svém životě postrádají a má pro ně nezastupitelnou hodnotu. V ostatních třech knihách hrdinky cítí smutek, když vzpomínají na chvíle, které strávili pohromadě jako rodina. Nejvíce si přejí, aby se tyto okamžiky vrátily.

Vztek se oproti předešlým pocitům vyskytuje méně. Patrný je hlavně v dílech Věry Řeháčkové. V obou těchto knihách je vztek mířen proti otci. Otec je ten, kdo opustil rodinu. Vztek zde provází i nepochopení. Hrdinové si nemohou vysvětlit, proč si otec rodinu pořizoval, když ji následně opouští.

O pocitech hrdinů se s výjimkou několika knih dozvídáme jak z vnitřních monologů postav, tak z dialogů mezi postavami. Většinou jde o dialogy, které hrdinka vede s příslušníky rodiny, ojediněle s někým z přátel. Výjimkami jsou knihy Markétin zvěřinec a Křehčí než porcelán, kde pocity hrdinů zjišťujeme hlavně z vnitřních monologů. Hrdinové formulují myšlenky, které jim probíhají hlavou, sdílí své pocity, aby vyjádřili stav svého vědomí. Tyto pocity se v kontextu děl zdají být autentičtější, ve svém nitru jsou dívky schopné se více otevřít, formulují i pocity bezmoci a vzteku, k nimž by se veřejně styděly přiznat. Ve svém nitru jsou však schopné vše nazvat pravým jménem a takto vyjádřené napomáhají k utřídění myšlenek a nezdědka potom k lepší sociální interakci.

Kromě knih Tatko, neodcházej a Zůstaň taková, jaká jsi autoři akcentují pouze pocity a prožitky hlavních postav. V knihách Věry Řeháčkové však máme možnost sledovat i pocity rodičů před rozvodem. Zvláště kniha Zůstaň taková, jaká jsi, dává nahlédnout do nitra všech aktérů příběhu. Je jakousi sondou do životů lidí zasažených rozvodem. Nicméně vzhledem k žánru sondou spíše povrchovou. Výsledkem je, zvláště v dílech posledních dvou desetiletí, spíše popis situací a nálad, tematická rozlehlost, na úkor hlubšího ponoření.

S rozvodem se povětšinou hrdinové vyrovnají sami. Postupně přijmou rozchod rodičů jako nezvratitelný a začínají nový život. V knihách Sněhobílá krásk, Tarzanka a Taťko, neodcházej hrdinkám k tomuto uvědomění dopomáhají koně. U koní nachází klid a bezpečí. Krajnými případy jsou knihy Křehčí než porcelán a Taťko, neodcházej, kde je nutná pomoc dětského psychologa. V próze Velké trápení je porozvodová krize vyřešena umístěním Jany do dětského domova. To však jen prohlubuje Janin smutek po matce. Na konci příběhu Jana za matkou uteče a ta si ji z domova vezme k sobě. Tím se Jana s rozvodem plně vyrovnává.

Jakkoli je jasné, že jakákoli kategorizace s sebou přináší úskalí jistého zjednodušení, pro snadnější orientaci ve vybraných textech se o ně ni následující část pokusí. Po provedení analýz je možné výše rozebrané knihy rozdělit do tří kategorií. První jsou knihy, kde se autoři snaží o reálné zobrazení rozvodu. Rozvod je zde prezentován jako zásadní okamžik, který nadobro otřásl životem hrdinek. Jedná se o knihy Velké trápení, Jak namalovat ptáčka, Markétin zvěřinec a Křehčí než porcelán. Autoři se soustředí na popisy prožitků po rozvodu. Nesnaží se do svých příběhů zakomponovat více prvků, které by samotný rozvod nakonec zastínili. Mezi těmito díly vyniká kniha Velké trápení. Autorka se snažila o co nejdůvěryhodnější popis bezprostředních pocitů po rozvodu. Následně do své prózy zasadila i jeden z nejkrajnějších důsledků rozvodu. A to umístění dítěte do dětského domova. Helena Šmahelová se snaží co možná nejautentičtěji zachytit prostředí dětského domova a popsat emoce, které dívka v tomto prostředí cítí.

Do druhé kategorie spadají knihy, kde se řešením porozvodové situace stávají koně a terapie koňmi. V knihách Sněhobílá krásk, Tarzanka a Taťko, neodcházej slouží stáje jako uklidňující místo, kde dívky zapomínají na všechny zlé chvíle, které během rozvodu, a i po něm, prožily. Kone jsou, jak již bylo uvedeno, v literatuře pro dívky hojně využívaným motivem. Nejedná se o unikátní umělecký záměr, ale spíše o jeden z obvyklých žánrových modelů literatury pro dívky.

Třetí kategorií jsou prózy, v nichž je rozvod jen součástí řetězce dalších problémů. Rozvod je v nich částečně nebo zcela zastíněn nadužitím dosud tabuizovaných témat a motivů. Knihy posledních desetiletí jsou přesyceny napínavými scénami a konflikty hlavních hrdinek, dochází k jejich střetu s rodiči, novými partnery rodičů, vlastními

i nevlastními sourozenci, partnery, u nichž se snaží najít útočiště v tíživé situaci, příslušníky part. Stávají se tak pro čtenáře populární, protože je udržují v neustálém napětí. Bohužel se tak děje na úkor umělecké kvality. Ve většině knih je cesta hrdinky k dospělému řešení problémů na jedné straně dramatictější a rychlejší, na straně druhé však zkratkovitější a povrchnější, než tomu bylo zvykem ve sledovaném období 60. až 80. let. Toto platí zejména pro obě prózy Zuzany Franckové, kde se setkáváme s problémem drog, alkoholu a sexuálního zneužití. Nejextrémnějším případem v této kategorii je kniha Věry Řeháčkové *Tatko, neodcházej*. Rozvod je zde sice leitmotivem knihy, avšak nabalují se na něj další události, vedle kterých nakonec vyznívá banálně. Objevuje se zde pokus o sebevraždu, vraždu, experimenty s alkoholem, pokus o znásilnění apod. Tato kniha ale jako jediná přináší ukázkou psychické deprivace, jež může dítě postihnout po rozvodu. Jak bylo uvedeno v teoretickém úvodu.

Specifickou kategorií jsou prózy, kde musel do životů hrdinek a hrdinů zasáhnout psycholog. V knize *Tatko, neodcházej* je matka nucena vyhledat psychologa kvůli svému synovi. Artur trpí po otcově odchodu psychickou deprivací a není v matčiných silách tento průběh zvrátit. Proto se Artur seznamuje s psychologem, jenž ho vyslechne a následně ho odveze na farmu, kde Artur ve společnosti zvířat zapomíná na všechny své problémy. V knize *Křehčí než porcelán* vyhledá psychologa sama hrdinka. Situace doma i ve škole je pro ni neúnosná a potřebuje s jejím řešením pomoci.

Tato kategorie je svým způsobem subkategorií té předchozí. Tematizace odborné pomoci a její detabuizace se objevuje v knihách až v posledních letech. Vyhledat odbornou pomoc již není věc, kterou by postižený sděloval s ostychem či obavami, že bude společností souzen. Psycholog je vnímán jako prostředník mezi dítětem a rodičem, pokud jejich vzájemná komunikace selhala. Je tím, kdo uspokojivě vyřeší celou situaci a díky němu příběh dospěje k happy endu, jak to ostatně odpovídá intencím daného žánru.

U současných próz pro dívky je oproti těm napsaným před rokem 1989 patrná jistá změna co do způsobu uměleckého zobrazení tématu rozvodu. Před rokem 1989 se autoři soustředili takřka výhradně na problém rozpadlé rodiny, na pocity svých hrdinek a řešení celé situace. Toto sledujeme u próz Heleny Šmahelové, Ivy Hercíkové a Ivana Klímy. Jejich hrdinky vykazují znaky pubescentního chování, avšak rozpad rodiny

přijímají s jistým nadhledem. Uvědomují si, že rodič, s nímž zůstaly, je pro ně důležitý. A na prvním místě je pro ně rodina, i když neúplná.

U současné prózy nezřídka hrdinky staví některé věci nad svou rodinu. Zajímá je spíše jejich společenský život. Snaží o navázání přátelských či milostných vztahů. Častá je rezignace na uměleckou funkci a tíhnutí k triviálnosti. Triviálnost je typická pro ta díla literatury pro dívky, která vznikala od 90. let minulého století. Souvisí si to s uvolněním atmosféry ve společnosti po skončení období normalizace. To vedlo k nadprodukcí literatury, která způsobila, že si některá díla byla vzájemně podobná.

Mezi nejčastější projevy triviálnosti, které lze na analyzovaném vzorku sledovat patří např. stále se opakující kompozice. Toto je vidět zvláště například u obou analyzovaných próz Zuzany Franckové, které jsou si kompozičně podobné. Je zřejmý důraz na děj a postrádá kvalitní vykreslení postav. Jazykové prostředky jsou cíleny tak, aby byla próza čtivá, zřejmá je i jistá podbízivost jazyku teenagerů, užití nespisovných výrazů. Mnohé promluvy působí stylizovaně až přepjatě. Autoři cílí na velké množství čtenářů, proto ožívují tradiční syžetové konstrukce obohaceny o aktuální problémy, jako je alkoholismus, drogy, sexuální zneužití, apod.¹⁵²

Důležité životní okamžiky jsou v současné próze druhořadým tématem. Do popředí se dostávají problémy vztahů mezi vrstevníky, první lásky, případně i móda apod. Zápletky se v současné próze opakují, což způsobuje, že jsou si některé knihy, až na drobné detaily, dosti podobné. Autoři dívčích próz s tematikou rozvodu často rezignují na umělecké zobrazení daného fenoménu. Naopak se snaží v rostoucí kvalitě získat čtenářky rádoby aktuálními tématy jako jsou první lásky, první sexuální styk, alkohol, drogy apod.

152 TOMAN, Jaroslav. *Trivialita a kýč v literatuře pro děti a mládež*. Brno: CERM, 2000, s. 3-15

5 ZÁVĚR

Ztráta jednoho z rodičů je pro dítě traumatizujícím zážitkem, který může zanechat trvalé následky. Ke ztrátě rodiče může dojít buď úmrtím jednoho z rodičů nebo případným rozvodem rodičů. Právě rozvod je pro tuto práci klíčovým tématem. Rozvod byl v práci nejprve popsán z hlediska psychologického, kdy bylo rozebráno, jaké pocity dítě prožívá po rozvodu a jaké důsledky může rozvod mít. Tyto aspekty rozvodu byly poté zkoumány ve vybraných dílech literatury pro dívky.

Literatura pro dívky se kromě obvyklých témat (první lásky apod.) nevyhýbá ani hlubším tématům, jako jsou sociální postavení rodiny, rozvod v rodině, úmrtí v rodině atd. Autoři prózy pro dívky se snaží tato témata svým čtenářkám přiblížit a případně poskytnout i návod na to, jak takové situace řešit.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo analyzovat díla, jež se zabývají tématem rozvodu. Ve většině analyzovaných děl je nastíněno, jaká byla rodina před rozvodem a jak se změnila po rozvodu. Původcem rozvodu je u těchto vybraných děl vždy otec. V rodině se buď cítil nedoceněný nebo zjistil, že není vhodný pro rodinný život.

Na základě provedených analýz je možné prózy rozdělit do tří kategorií. První kategorie zahrnuje prózy, jež se pokouší podat reálné zobrazení rozvodu. Rozvod je v nich klíčovým tématem, které ovlivňuje hrdinky po celou dobu vyprávění. Druhým typem próz jsou takové, kde se vyskytuje motiv zvířat, především koní. Hrdinky tráví čas u koní, aby zapomněly na své dosavadní problémy. Třetí kategorie zahrnuje prózy, kde se na problém rozvodu nabalují další důležité okamžiky, které rozvod samotný zastihují. Takové knihy jsou těmi extrémnějšími případy, kde se objevuje alkoholismus, drogy nebo sexuální zneužití. Podtypem této kategorie jsou prózy, kde je nutné v krajních situacích vyhledat odbornou pomoc. V momentě, kdy dítě prožívá tak velké trauma, že není v silách rodiče, aby situaci vyřešil, je nutné vyhledat psychologa.

Jak bylo zjištěno, v posledních letech však literatura pro dívky tíhne k triviálnosti. Nadměrná produkce těchto děl způsobuje, že se opakují náměty knih i jejich kompozice. To těmto dílům ubírá na umělecké hodnotě. Stává se z nich četba oddechová, která nemá významnou uměleckou hodnotu.

„Tak jako neexistují tabuizovaná témata, pocity studu, závazků či provinění, neexistuje ani hlubší psychologická propracovanost a intelektuálnost ve vnitřních monolozích postav, v technice retrospektivních vsuvek a v oblasti subjektivizace autorské řeči. Problémovost cesty k dospělosti v nich není navozena a umocněna kresbou hrdinů, prostředím, vztahy, neprobíhá pomocí textové výstavby, ale děje se seřazením dílčích epizod a výjevů. Dívky sledují svůj život jako ve filmu. Zjednodušeně jej vnímají, komentují a zjednodušeně si také odpovídají na vzniklé problémy.“¹⁵³ Takto lze slovy Svatavy Urbanové zhruba shrnout a charakterizovat změnu nejen v charakteru dívčího románu 90. let, ale v rámci žánru rovněž změnu v uměleckém zobrazení tematiky rozvodu tamtéž. Otevírá se tak zajímavá otázka, zda by to v případě rozšíření např. na příběhovou prózu bylo jinak.

153 URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století: (reflexe české tvorby a recepce)*. V Olomouci: Votobia, 2004, s. 179

6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

6.1 Použitá literatura

6.1.1 Primární literatura

DĚDKOVÁ, Jarmila. *Křehčí než porcelán*. Praha: Vydavatelství Víkend, 1997, 175 s. Čtení pro dívky. ISBN 80-7222-015-2.

FRANCKOVÁ, Zuzana. *Jak vypadá láska: dívčí román*. Praha: Petra, 1999, 117 s. Iva. ISBN 80-85984-56-3.

FRANCKOVÁ, Zuzana. *Krůček od propasti*. Praha: Erika, 2009, 127 s. ISBN 978-80-7190-555-4.

HERCÍKOVÁ, Iva. *Jak namalovat ptáčka*. Ilustroval Jiří FIXL. Praha: Československý spisovatel, 1984, 158 s. Klíč.

KLÍMA, Ivan. *Markétin zvěřinec*. 2. vyd. Praha: Albatros, 2001, 119 s. Romana. ISBN 80-00-00920-X.

KOMENDOVÁ, Jitka. *Sněhobílá krásk*a. Praha: Erika, 2001, 117 s. ISBN 80-7190-469-4.

OTTOVÁ, Jana. *Tarzanka: dívčí román*. Praha: Petra, 2006, 125 s. ISBN 80-7301-187-5.

ŘEHÁČKOVÁ, Věra. *Tatko, neodcházej: ženský psychologický román*. Praha: Erika, 2011, 141 s. ISBN 978-80-7190-124-2.

ŘEHÁČKOVÁ, Věra. *Zůstaň taková, jaká jsi: dívčí román*. Praha: Petra, 2005, 149 s. ISBN 80-7301-129-8.

ŠMAHELOVÁ, Helena. *Velké trápení*. 9. vyd. Ilustroval Dagmar BERKOVÁ. Praha: Albatros, 1991, 291 s.

6.1.2 Sekundární literatura

BERGER, Maurice a Isabelle GRAVILLON. *Když se rodiče rozvádějí: jak pochopit citění dítěte a jak mu pomoci*. Praha: Portál, 2011, 131 s. ISBN 978-80-7367-843-2.

BOWLBY, John. *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2012, 399 s. ISBN 978-80-262-0076-5.

- BOWLBY, John. *Ztráta: smutek a deprese*. Praha: Portál, 2013, 420 s. ISBN 978-80-262-0355-1.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, 285 s. ISBN 80-7178-535-0.
- MARHOUNOVÁ, Jana. *Od osamění k nové rodině*. Praha: SPN, 1988, 123 s. Knihy pro rodiče. ISBN (Brož.):.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, 98 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.
- MATĚJČEK, Zdeněk a Josef LANGMEIER. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011, 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 159 s. Studijní texty. Série učebnic pro obor sociální práce. ISBN 80-85850-76-1.
- MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-7185-669-X.
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 251 s. Základy sociologie. ISBN 80-85850-75-3.
- NOVÁK, Tomáš. *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. Praha: Grada, 2013, 127 s. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-4498-8.
- NOVÁK, Tomáš. *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především*. Praha: Portál, 2013, 167 s. ISBN 978-80-262-0342-1.
- PETROVÁ, Iva. *Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997, 44, ii s. ISBN (brož.):.
- SLADOVÁ, Jana a kol. *Dětství a dospívání v současné literatuře pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.
- SMITH, Heather. *Děti a rozvod: [když se rodiče rozvádějí : čas rozchodu : reakce dětí na rozchod rodičů : prožitky a chování dětí : kontakt s rodiči po rozvodu]*. Praha: Portál, 2004, 183 s. ISBN 80-7178-906-2.
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007, 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8.
- TOMAN, Jaroslav. *Trivialita a kýč v literatuře pro děti a mládež*. Brno: CERM, 2000. ITEM. ISBN 8072041401.

TRAPKOVÁ, Ludmila a Vladislav CHVÁLA. *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. Praha: Portál, 2004, 227 s. ISBN 80-7178-889-9.

URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století: (reflexe české tvorby a recepce)*. V Olomouci: Votobia, 2004, 457 s. ISBN 80-7220-185-9.

6.2 Použité internetové zdroje

KAČEROVÁ, Eva. Obrat v rozvodech. In: Statistika&My [online]. Praha: Český statistický úřad, 2013 [cit. 2017-12-11]. Dostupné z :<http://www.statistikaamy.cz/2014/02/obrat-v-rozvodech/>